



Štev. 7. V Ljubljani, dne 1. malega srpana 1893. Leto XIII.

Bajka o odprtem nebu.

Po narodnih motivih.

»**T**am ob vrtni ograji stoji on ž njoj.
»Glej, kak veder tá kresni je večer nocój!«
»Ali véš, kaj nocój se na nebu godí?
Pómniš bajko slovensko iz starih dníj?
»Na trenutke nocój se nam ódpre nebó —
O presrečen tist človek, ki vidi tó!
»On v tem hipu pregleda nebesa do dná,
Vidi angeljev trume in vidi Bogá.
»Vso krasôto, vse čare presvetih nebes,
Vso svetlôbo nadzemsko on vidi zarés.
»In učaka naj srečnej še sto let makár,
On odprtih nebes ne pozabi nikdár.
»Naj preróma vsa mesta on križem svetá,
Iz spomina ne zgine mu slika nebá.
»In če tudi na veke pogúbljen bi bil,
Na nebó bi spomín mu trpljenje hladil.
»A le tému, kdor véruje v srci trdnó,
Na nocojšni se večer odpira nebó . . .«
»Od mladóstnih že nisem več véroval let —
Zdaj v nocojšno ti bajko jaz vérujem spet!
»Dà, jaz vérujem, Viljka! . . . Rokó mi podaj!
Pa naj gledam! Nemara mi ódpre se raj.
»Morebiti . . . Že vidim! — »Oh, kjé, povéj, kjé?«
»Res, že vidim — kakó se nebesa delé . . .
»In sedaj vse nebó mi odprto stoji . . .
Bog ljubezni na zlatem prestolu sedi.

»Sredi svetega raja caruje tá bog —
In razkošje ti bajno vse vidim okrog . . .
»To od kamenčkov zlahtnih leskeče se vse
In od biserjev samih bleskeče se vse . . .
»Na desnici bog srečo pri sebi imá,
Na levici pa nádeja mu se smehljá . . .
»Glej, in angelji vence iz rožic pletó
In pa himne o blaženstvu svete pojó . . .
»Kjé tam gori to vidiš? Naj vidim jaz, naj!«
»Saj v očéh le tú tvojih jaz vidim tá raj!«

A. Aškerc.



Večne luči.

Odkod takó ste zablestéle náme,
Prelépe luči ognjevite vé?
Nikoli zemsko še okó ni zlo
Zvezdá nebeških, ki takó goré;
Omamljena, potrta vsa od straha,
Pred vami duša mi trepeče plaha.

Na strune moje žarni svit vam pada
In póta išče v srca tesni hram?
Odkod? Čemú? Vé zlatozárne luči,
Kaj hóti sru, strunam silni plam?
Prevéč bleskóta njega očarljiva,
Okó pred njim in duša se zakriva

In vender iz prahú se upajoča
Ozreti kopernita k vam navzgor,
In vender — večno sij na moje strune
In v srce méni vsemogočni zor:
Za vami želja več mi ne ugasne,
Nadzemski vzóri — večne luči jasne.

Nezabna sru vašá je lepóta:
Umika jutra se ji mladi kras,
Umika zóra na večernih górah,
Bledita solnce, mesec mimo vas,
Uklanja vse vam v svétovnem se krógu,
Ideje večne, porojene — v Bógu . . .

A jaz nikoli nisem préšle čase
Krasóte vaše neizmerne zrl,
Ko v mladih prsih se budila duša,
Ko sem za vzóri koperneče mrl,
In srčna pesem moja ni vas znala,
Ko si v višave pota je iskala!

Zakaj poznál vas nisem pevec slabi?
Kakó mi prsi tiha bol teží!
Morda le nisem hotel vas spoznati
In v mráku svoje žil najlepše dni . . .
Nikar, vé luči, takega spoznanja,
Da v srce črv se ne zajé-kešanja!

Odstirate zdaj mojemu se vidu,
Kot zémљи vzhoda plameneči dan . . .
Kakó brez vas li, srečoróšne zvezde,
Kakó bi moral biti svet teman!
Kakó na mračna, trda njega pota
Bolest prežala bi samó in zmota!

Močí darite méni, večne luči,
Da morem zreti v vaš mogočni svit,
Na strune pevcu le trosite žarkov,
In sreče bodí v vas mi raj odkrit —
A z mano svet naj plamen vaš ogreje,
In svet naj, vzóri božji, vas umeje! —
Miroljub.





Abadon.¹⁾

Bajka za starce. Pripoveduje Nejaz Nemcigren.

(Dalje.)

VII.

Sanjalo se je že meni in nemara tudi tebi, blagovoljni čitatelj, da sediva spodobno oblečena v imenitni družbi. Zanimljivo reč govoriva, in na naju so uprte vse oči. Hkrati pa zapaziva, da sva bosa ali da nimava druge prepotrebne obleke. Preplašiva se, umikava se, toda ni se nama mōči izmuzniti iz družbe ali naglo doseči odevalo, čegar nedostatek čutiva takó mučno.

Slična zadrega je zadela našega Samorada Veselina, ko se je zavedel, da nima več navadnega svojega telesa: tiste gmotne stvari, ki mu je doslej nosila duševno bitje, ne da bi bil pazil na to; ali tiste zunajnosti, ki je doslej pred svetom vpodabljala in predočevala njega osebo in pojedinost. Čimdalje bolj ga je pekel ta nedostatek. — Zmedel se mu je pójem o prostoru. Okrog in okrog je čutil zgolj praznino in sam sebi ni mogel odgovarjati, kje je in ali sploh kje biva v tej brezobrazni praznoti. Takisto ni mogel umeti, kaj je čas; zakaj okolo njega in v njem se ni nič gibalo, izpreminjalo, vrstilo: vse je bilo kakor trenutek, a ta trenutek je bil kakor neizpremenjen in okamenel.

Bal se je grobotihega mirú v neznanem brezčasji in brezprostorji. Ali česa naj se bojí, ko se ne javlja nobena stvar, ne kaže nobena podoba niti prijazno niti sovražno, ko ničesar ne čuje in ne čuti ter ne vidi

¹⁾ Na strani 337. vrsta 16. čitaj v poslednjem zvezku: »V jutru potem, ko sta našla denar« in ne: »V jutro, ko sta našla denar.« — Na strani 331. vrsta 6. bodi »rove in jamiče« namesto »rove in jamice.« (jamič m. = Schacht)

okolo sebe ne luči ne temè! Vender ga je strah samega sebe, da ne zajde kam, od koder ni vrnitve, ali da se duh ne razredi v zgolj atome, ki se nemara več ne združijo v dosedanjo jednoto.

Ko ga v strašilni samoti mami bojazen in negotovost, ali je živ ali mrtev, zaželi se iznebiti tega omahovanja in se privaditi breztelesnemu življenju. Toda volja, trdva volja ga skoro popolnoma ostavi v tem sanjavem položaji, in tudi zavest samega sebe mu jako opeša. Vpraša se, kje mi je teló? Zdajci se mu duh nekamo sesrédi, in Samorad vidi pred seboj in okolo sebe privajeno spalno sobo v svojem dvorci. V znani postelji mu teló mirno spi in diha, pri postelji pa sedi bratmilosrdnik, ki mu pazno poklada ohlajene rutice na čelo. V sprednji sobi govori njegova mati, slabotna, vender zdrava, z zdravnikom dr. Kresom. Natanko čuje Samorad, kakó zdravnik za gotovo obeta, da se bolniku zdravje skoro povrne. Samorad bi rad vprašal, rad stisnil zdravniku roko, toda zaman se naperja in javlja. Dr. Kres ne zazná njega navzočnosti. In ko potlej izkuša predramiti sam svoje speče teló, še poteze na lici ne more izvabiti. To se mu zdí jako čudno; vender to čustvo ni jakše, nego da slučajno vidi svojo fotografijo. —

Vpraša dalje, kje mi je Cvetána? Namah jo vidi. Ona in sorodna ji vrstnica se peljeta po ravni cesti proti Zagrebu, gospod Peter Pavlič pa z vajeti v roci vodi čile konjiče. Nadrobno čuje, kaj gospodičini govorita, in ogreva ga novica, da skoro okreva in da bode potlej poroka s Cvetáno. Toda to čustvo ni jakše nego za knjigo, v kateri bi čital jednak prizor iz srednjega veka. —

Samoradu se dozdeva, da te podobe ne morejo biti resnične, ker ima njega teló Abadon, Cvetána pa je v ječi. Kakor bi trenil, najde se v jetnišnici, v tesni, mračni sobi. Tam sedi Cvetána, k tlóm zroč, bleda in objokana. Zraven nje sedi mož, ki ima Samoradovo obleko in pravo obličje njegovo. Živahno govorita: mož popolnoma s Samoradovim glasom, ženska takó zvonko kakor istinska Cvetána. Kaj se pomenkujeta, pa Samorad ne more umeti, in ko Abadona vpraša, kakó se plete Cvetánina pravda, ne zmeni se nihče za to vprašanje, kakor bi nihče ne bil čul ničesar. —

Kakor senca pred solncem se razidejo ječa, Cvetána in mož s Samoradovim obličjem, zopet je samota in praznota okrog in okrog; Samoradov duh pa zopet dvoji, kaj je bilo v teh prizorih resnica, kaj slepilo, priti ne more do jasnega razsodka. Če zopet misli, da je Cvetána v ječi, zopet jo uzrè med mračnimi zidovi; če misli, da je domá na svoji graščini, takoj jo vidi, da se pojoč šeta po vrtu in povija cvetice v šopek; in če misli, da je na cesti, zopet jo vidi na progi proti Za-

grebu . . . Če obrača pozornost sam na svojo osebo, zdí se mu, da stoji na razvalinah gradú Cesarvára nad Klanjcem in da ondu motrí znane domače kraje, ki se niso izpremenili. Ako si tega ne verjame, pa zopet ne vidi in ne čuti ničesar v grobotíhi praznini. — Ali je sedaj poletje? — Kakor bi trenil, zaziblje se rumena pšenica po poljanah. — Ali je morda zima? — Takoj pada gost sneg daleč okolo. — Ali sem na luni? — Précej se ustavi na vrhu ugaslega ognjeníka in okrog in okrog gleda razorano skalovje brez znakov živega bitja. — Morda sem na solnci? — V trenutku se pogrezne v morje svetlobe, toda svetloba ga ne blešči, in vročina, ki vse raztaplja v sopar, njega ne greje.

Vrine se mu pridomišljaj, da je prav za prav videl in čul samó to, kar si je vpodabljal sam sebi, in vse takisto, kakor si je želel ali domišljal. — Ali je morda vse bitje zgolj nebitje, ali življenje morda zgolj domneva? Vender, ves svet ne more biti zgolj domneva! Naj je ničesa in nebitja kolikor toliko, nad vsem tem je vender nekaj istinitosti in rečnosti. Bitje in istinitost sem izvestno tudi jaz. Saj mislim, saj želim. — Celó živ moram še biti. — Saj ne hrepenim po nekovem izgubljenem življenji, saj ne čutim teže napak in pregreh svoje duše, kakor bi mi bilo stopiti pred večnega Sodnika. —

Takó je omahoval in preudarjal Samorad sam v sebi. Onda se spomni kakor v sanji pogodbe z Abadonom, ki ni še pretrgana, in si zaželi njegove pomoči. Skoro začuti pod seboj kakor tlá, in pred njim stoji živa podoba tistega zakladokopa in poslovodje, čegar naslovu »Plahtalič« smo se že privadili. Plahtalič izpregovori prijazno:

— Mogočni gospodar Abadon mi je ravnokar poročil, da se vrlo dolgočasite v sedanjem nenavadnem stanji, in mi ukazal, naj stopim k vam in ravnam po njega navodilu. —

Samorad odgovorí osupel: — Ne zamerite, gospod Plahtalič, če iskreno povém, da mi je Abadon najmenj ustregel baš z vašo osebo. —

— To iskreno javljanje resničnih vaših mislij brez ovinkov mi prav ugaja. Tem lože bodem deloval na vašo korist, kakor mi je strogi ukaz ostrega gospodarja. —

— Da bi le bilo res, kar govori vaš jezik! —

— Res ali ne res, to se sedaj ne vpraša. Dosti bode še pozneje prilike, da bode preiskavali to malenkost. Sedaj nama je ščediti s časom, da hitro opravim svoje naročilo. Najin gospodar, ali da vas ne žalim, moj gospod in vaš sluga, Abadon, povedal mi je, da ne morete prebiti brezčasja in brezprostorja in da se ne znate gibati brez

telesu. Zatorej mi je podal telesu podoben obodek, da vánj vtaknete dušo svojo, da se ne bojite za nje izgubo in da s tem obodkom človeški čutite, gledate in poslušate ter morete občevati s telesnimi bitji. —

To izrekši, vzame Plahtalič iz žepa torilce, ne večje od navadne tobačnice, sname mu pokrovček, in iz torilca vzrase dostojno oblečen moški stas. Obraz mu je Abadonov. —

— S tem telesom, nadaljuje Plahtalič, bodete izdelovali prav lahko. Sevéda ni pravo teló, samó videz je pravega telesu. Vender se bode gibalo, gledalo in poslušalo kakor pristno človeško teló; ali to teló ne zahteva ne živeža ne spanja in ne pozná bolečine in trudnosti. Brez teže se bode gibalo kakor blisek, in če je presekate ali prestrelite, vedno ostane celo in jednotno. Abadon sedaj, ko rabi vaš život, ne potrebuje tega človečjega léva in ga vam prepušča do bodoče zamene. Kár zaželite, in duh vam šine v prazni lev. Ta prikázen se oživí, in kakor pristen človek bode posredovala med vami in vso stvarino zemeljsko in nadzemeljsko. —

Samorad se nekamo obotavlja stopiti v to pošast, katera se maje pred njim kakor z vodíkom napolnjen oblonček, ki ga drží dete za nit, predno ga izpustí v zrak. Plahtalič je ponujal in ponujal ter že mašil meh zopet nazaj v torilce, ko se Samorad končno odloči, da poskusi to ničévo teló vsaj za trenutek.

Zdajci začuti, da je prenovljen človek. Kakó prijetno je to teló! Kakó lahko se giblje, bistro vidi in čuje ter slastno v njem prebiva duh, ne spomnivši se, da je novi život prazen meh, čegar koža je senca in videz!

— Hvala Abadonu za ta dar! vzklikne Samorad. Takoj poletim k Cvetáni, da ji povém tolažilno besedo. —

— Prijatelj, ne takó naglo! odzove se Plahtalič. Ne k Cvetáni, ne k Ljudmili! Pomislite, z Abadonom imate dogovor, da hočete storiti samó to, kar sta prej vzajemno preudarila gledé na možne posledice. Povem vam torej, da bodete s tem telesom v sedanjem in v prihodnjih stoletjih videli samó toliko zemlje in zemljanov, kolikor vam bode Abadon posebe dopustil, in da se bodete zlasti ogibali vsake dotike s svojimi sorodniki in z njih potomci. Pač vam je slobodno to pogodbo prekršiti; toda mislim, da vas ni treba opominjáti dosedanjih žalostnih izkušenj v tem oziru. —

— To je res hudo! Obetalo se mi je toliko slobode, toda nihče ne trpí večje sužnosti od mene. —

— Oprostite, gospod! To je zgolj opreznost, nevšečna na prvi pogled, a vendar potrebna. Kakó bi mogli nepristranski gledati svet, ako bi se vam bilo vedno bati, da najdete koga svojcev, ki je vreden graje ali pomilovanja, ali morda še kaj hujšega? —

— Dovolite mi še vprašanje, kdo ste prav za prav? —

— Čudim se temu vprašanju, ko iz mojih ust ne pričakujete resnice. Oseba sem kakor vi, morda človek, morda duh. Toliko je gotovo, da oba vkupe dejana na lekarniško tehtnico, še pol grama ne odvdigneva in da sem že čisto bival tam, koder vas bodem sedaj spremljal. O tem, kar bode videli in čuli, pa vam bode vedno slobodna takó vera kakor dvojba. Sicer pa ne bodem dajal povoda, da bi me mogli staviti na laž. Takó je: »Clara pacta, amicitia longa.« —

— Kje sva sedaj, gospod Plahtalič? —

— Na grobu poslednjega pravnúka po dedu vaše Cvetáne, in ta se je kopal na novi celini, ki se nekoč iz morja povzdigne med Indijskim in Tihim oceanom. Več o tem vam ne morem ali ne smem povedati. —

— Tam blizu počiva neki tudi vaš zaklad, opomni Samorad šaljivo. —

Toda Plahtalič odgovori prav resno: — Ustregli ste mi s to opomnjo. Priliko imate s temi očmi gledati moj zaklad, samó dotekniti se ga ne smete. —

Takoj sta videla grmadno gomilo črnih, neredno nametanih skal in pod njo v močno kovanem zaboju obilico čistih, velikih demantov in drugih dragih kamenov. Bila je velika vrednota, ki bi stala gotovo nekaj milijonov frankov. —

— Hvala, gospod Plahtalič. Odvedite me v mojo domovino, ako je bode še kàj v tisti čas! —

— Že sva v domovini — odgovori Plahtalič. Sedla sva na vrh najvišjega hrasta na gôri Slemení. Odtod imate diven razgled na vse Zagorje, na gorice in poljane ob Sotli, na ravan med Krko in Savo in na prostrano Hrvaško Posavino, daleč zadi obrobjeno z nizkimi griči in z oblaki, ki se vam vidijo sedeči na ravni zemlji. —

— Ali, prijatelj, kakó je to, da ne vidim do veličastnega Zagreba, da mi je zakrita dika trojedne kraljevine? —

— Marsikaj je minilo, kar je slulo za vaših dnij... Ondu, kjer se je pred stoletji dičil kraljevski Zagreb, obrasta vam sedaj bujna hrastova šuma redke stavbinske razvaline, poslednje neme priče o velikosti kraljevskega mesta. Sava in Kolpa, Krka in Krapina tekó slobodno kakor nekđaj, razdejavši stare jezove; ali človeške zgradbe se

pokoré staremu zakonu o vednem izpreminjanji. Celó drug národ biva sedaj na tej še vedno rodoviti zemlji. —

— Anti vender niso Madjari napósled izpodrinili Hrvatov v staroslavnem Zvonimirovem kraljevstvu? —

— Hrvatje so umrli, Madjari so izbrisani iz zgodovine tiste dóbe. Rod, ki sedaj lépo vašo domovino imenuje svojo, prišel je, kakor nekdanj Hunci in Madjari, iz Vélike Azije, od naróčaja matere vseh národov, katera je često poslala krepkih svojih mlajših sinov v Zapad, da pomladé in pretresejo otrplo Evropo. —

— Žalostno je, gospod, nad grobovi svojega národa gledati samó velikanske gozde in jednolična polja, namesto nekdanjih gradov in mest pa zgolj nizke okrogle slamnate koče! Dvigniva se na sever! Tam so rojaki Slovenci. Ta bolj vztrajni in žilavi del našega národa je morda prebil novo azijsko poplavo kakor nekdanj Hunce, Avare in druge barbare. —

Trenutek mine, in že plavata nad ljubljanskim poljem. Bele Ljubljane ni več. Ljubljanski hrib, na čegar prostornem temeni je ob konci devetnajstega stoletja stala preprosta kaznilnica, dičijo samó nekateri ostanki zidov, žalostno štrleči izmed borovja, in okrogel visok stolp brez oken in brez strehe. Na temeni tega stolpa pohajkuje, kakor bi bil stražnik, človek srednje rasti, odet s kožuhovino in pokrit z bukovo gobo. Takov mož je užival diven razgled na ljubljansko polje, na veličastne planine ob severu in na zelene goré ob jugu.

Samorad milo potoži:

— Hujša je prevara tukaj nego pri Zagrebu! Ko sem prvič videl Ljubljano, kakó mi je ugajala nje leža in slikovita, mnogovrstna okolica! Videl sem veliko mest, vender Ljubljane ne pozabim nikjer in nikdar. Koliko prostora je imela ta sredica slovenske zemlje za krasno veliko mesto, in sedaj je vse razrušeno, zapuščeno in z grmovjem pokrito! Na ravnem barji je bilo prostora za tisoč in tisoč pridnih, imovitih kmetovalcev, in sedaj je vse to polje nepregledno jezero, katero zapirajo umetni jezovi in silne zatvornice prav tam, kjer je bila Ljubljana nekdanj najlepša. Grad ljubljanski je tedaj nekamo resno in tožno gledal na mesto in po lepi razsežni pokrajini, kakor bi žaloval, da v hribu pod njim še vedno spí velika vojska iz slavnih časov in da s to vojsko vred še vedno tam pri kameniti mizi brezskrbno ob meči sloni in dremlje nepremagani kralj Matjaž. Ko sem gledal ta grad, želel sem mu, da se nekoč razvedrí in razširi, da se na prostornem temeni sijajno dvignejo kraljevske palače, vredne prekrasne dežele okolo in okolo, in da bi se tam po zlatih dvorinah šetal vzbud-

jeni kralj Matjaž, ko premaga vse sovražnike pri sedmerovrščni smreki tam na sorškem polji . . . In kaj je sedaj to gradišče; še kaznilnica ni več, samó stolp za poldivjega gozdnega čuvaja! To je žalostno! —

— Prirodna prememba, odgovori Plahtalič. Stoletja in stoletja prinesó marsikaj iznenadnega. Ljubljana ni več rabila za mesto in razpadla je. Barje se je prestvarilo v umetno jezero, takisto mnoge druge nekdanje doline. Savinja na primer je z visokim jezem zaprta pod Celjem, prav takó Sava pod Litijo, Krka pod Novim Mestom. Soča, Drava, Zila morajo tudi polniti nova umetna jezera. —

— Čemú to silovito pokvarjanje rodovitega, obdelanega svetá? —

— Ta národ, ki sedaj gospodari tukaj, dela in skrbi za pozno bodočnost. S temi umetnimi jezovi izboljšujejo zemljo. Povodnji donášajo dobre zemlje z višav, ta zemlja se vseda v jezerih. Nižji kraji se varujejo preplave, ker zatvornice urejajo odtok, in izpušča se vedno samó toliko vodé, kolikor ni kvarno za nižji svet, dočim je v jezerih vedno prostora za pritok vsake povodnji. Ali vse to je imelo še drug namen. Ko so prihrumeli novi barbari v vaše dežele in ukrotili stare prebivalce, niso le-teh mogli uničiti hitreje nego takó, da so morali premagani slovenski robi in tlačani samí graditi te velikanske jezove in samí zagrinjati z novim obćim potopom sledove svoje omike in spomine na ljube domače kraje. Poslednji Slovenci so bili prisiljeni, da so takó samí kopali svoje grobove. —

— Res pravi barbari so to! —

— Kakor si misliš. Tudi v našem devetnajstem stoletji bi marsikateri národ, ki sam sebe nazivlje plemenitega in bratoljubega, potopil drug národ, naj rečem, kár v žlici vodé, samó da ima za takov národomor dosti pomočkov. Takšen národomor, ki se po jedni stráni zóve vnebovpijoče bratomorstvo, po drugi stráni pa izvrševanje potrebne samoohrane, godil se je prej polagoma, kakeršni so pač bili pomočki. Ti tuji barbari so pa takov pomor opravili hitreje, ker so bile njih moči po takem. Čim močnejši je močni sosed, tem prej uniči slabšega. —

— Ali je torej po tem prevratu ostalo še kàž Slovencev? —

— V Evropi poznam še jednega. Da ga vidiva, morava se pomekniti više v goré. Tam blizu, kjer kipí v nebó bela glava snežnika Triglava, uzrete med planinskimi velikani na južnozapadni stráni strmo piramido golega Bogatina. V tej gori je prostorna jama, večno razsvetljena, ki hrani v sebi bogastvo suhega zlatá in dragih kamenov. V jamo drži priroden rov. Vhod vánj najdeš samó ondaj, ako si pod Triglavom utrgal čarobno »rožo mogóto«, ki ti odprè ključanice do

vseh zakladov. Videl je že marsikdo to rožo na strmih stenah in čeréh. Ako je pa čez strmine in prepade zlezal in splezal do nje in segel pónjo, prijel je namesto rože jeznega strupenega modrasa, in bilo je po njem. Poslednji Slovenec je pa vender našel tisti rov, ker je bil prvi Slovenec, ki ondu ni iskal zlatá. Nama je ta rov tudi odprt, in v špilji najdeva starega možá, neizmerno učenega. —

— Poslednji Slovenec, nad vse učen in vender jamnjak — troglodit! Kdo bi to verjel? —

— Meni bi se zdelo čudneje, odgovori Plahtalič, ako bi si slovenski učenjak s slovensko učenostjo primodrijanil palačo! Po vrhu je ta mož poslednji Slovenec. Vaš národ ni zvonca nosil v zemeljski zgodovini, torej tudi za poslednjega trpina ne smete zahtevati boljše usode. —

Po teh porogljivih besedah se spustita k Bogatinu. Plahtalič odvalí skalno ploščo, prislonjeno h gorski steni, splazita se po rovu in konči stopita v prostorno dupljo, ki je svetla, kakor bi ji svetila elektriška luč. Tam sedi na mahoviti klopi za prirodno kamenito mizo sključen sivček dolge razmršene brade. Obleka mu je medvedova koža, prevezana s trto. Ves zamišljen v drobne listke, razpostavljene po mizi, zapazi prišleca stoprav tedaj, ko stojita tik mize. Samorad ga odgovori v pristni slovenščini. —

Možu se zaiskre oči, in vesela rdečica mu šine v lice. Z glasom, prav krepkim za takovo starost, odgovori:

— Bog te sprimi, ljubeznivi rojak, ki si me po stoletjih zopet razveselil z milim zvokom jugoštajersko-zagorskega narečja iz devetnajstega stoletja! Prosim vas, gospod, ponovite še jedenkrat počasi svoje besede, da razločijo topa moja ušesa nadrobno, ali pravilno po svojem narečji izgovarjate naglašeni svoj a (ô) in svoj u (ü) in ali zavijate bolj panonski ali bolj karantanski? —

Samorad storí, kakor je ukazal gospod. Ta pa zmaje z glavo, rekoč: — Žál, pokvarjeno narečje; to je žalosten plod šole in knjige! Ali poznate kàj več narečij, ali imate v sebi kàj jezikoslovske žilice? —

— Oprostite, blagi gospod, nekaj narečij poznam nekoliko; nisem pa jezikoslovec in slovenščine in hrvaščine sem se naučil več s knjigami nego ob pogovarjanji z národom. Postreči vam pa vender morem z marsikatero jezikovno drobtinico, ker po čudnem naključji sem živ pristen človek iz devetnajstega stoletja. Vi, blagi gospod, pa živite nekaj stoletij za mano. Zatorej vas prav lepó prosim, da mi izvolite kàj razodeti iz poznejših stoletij in zlasti povedati, kakšna

usoda vas je pregnala od učenjaških stolic v jame medvedov in jazbecev. —

Mož se nekoliko zamisli in napósled izpregovori: — Žal mi je, da se morava raziti. Vi poznate záme slovenščine premalo. Jaz nisem prišel od južnih slovenskih krajev, vender poznam narečje vašega domačega kota, kakor se je govorilo v devetnajstem stoletji, bolje nego vi. Vi govorite jezik jednega stoletja in še tega prav nedostatno; jaz poznam pismeni jezik in vsa narečja iz več nego tisoč let. Kar veste drugih rečij iz devetnajstega stoletja, tudi ne obogaté moje vede; mariveč prišli bi v zadrego, če vprašam kaj več iz vašega stoletja, na primer, kdaj se je prvič natisnil slovenski stavek z gajico, katere večje slovniške napake so v Prešérnovem »Krstu pri Savici«, iz katere slovnice se je učil slovenščine pesnik Koseski? Spodobno pogostiti vas tudi ne morem; prostora imam sicer dovolj, ali za hrano morem postreči samó z gorskim mahom, s sladkimi koreninicami in z raztopljenim ledom, ker v teh goličavah nimamo studene vodé. Kar vém iz poznejših vekov, pa láhko povem na kratko, in to vas ne bode zanimalo: Spisal sem in za tisek pripravil slovnico slovenskega jezika, v kateri je po jezikoslovnih pravilih natanko in neovržno določeno, kakó se govóri slovenski čez petsto let. Ta slovnica je v štirih stoletjih po vaši dóbi najimenitnejši čin med Slovenci. To vas pa ne zanima, ker nimate pojma o važnosti takšne slovnice. Žal mi je torej . . . —

— Veselite se rajši, seže mu Samorad živahno v besedo. Morda si niste prav zapomnili, da živim v devetnajstem stoletji in med slovenskim národom. Naš národ sedaj veliko piše in tiska, rad čita in se postavlja na noge takó krepko, da se zaradi njegovega napredka vznemirjajo vsi številnejši sosedni národje. Izročite mi svojo slovnico, preskrbim vam nje tisek, bodisi ob svojih troških, in popišem v predgovorčku, kakova sreča mi je podala v roke to veleučeno knjigo. Povém vam, da takó zaslužete kár štiristo let, predno ste prišli na svet, in to je nekaj! —

Te iskrene besede ganejo starčka. Objame in poljubi Samorada ter izpregovori z glasom, trepečočim od veselja: — Prisezite mi v roko, da izbavite tisek moje slovnice! Onda ste moj slovenski gost, in povém vam iz poznejših časov že še marsikaj, kar vas bode bolj zanimalo nego jezikoslovje. Ali oprostite opomnjico, da je ne pozabiva pozneje. Dovolili mi bodete, da pred tiskom pregledam vaš predgovorček k svoji slovnici; ker ne verjamem, da pišete po jedino pravi slovnici, kakeršno sem nekoč predaval neposlušnim učencem. —

Samorad seže starčku v roke. Tà si dá potlej predstaviti gospoda Plahtaliča, kateremu reče nekaj prijaznih besed. Vsi trije sédejo na klop mahovko. Starček seže pod klop po glinasto, na pol ubito lulo in po velik tobačji mehir ter pravi: — Od nekdaj mi je bila poleg jezikoslovne učenosti največja slast pipa poštenega tobaka. Dovolite, da si jo zakurim. Najprijetnejši pomenki, najboljše misli se snujejo uprav tedaj, ko se tobakov dim vrtinči proti stropu. Račita povedati, kakšna usoda vaju je zanesla na to kamenito morje; potlej izpregovorim tudi jaz o marsičem. Samó o politiki vém prav malo, ker se s to zvijačno, nevarno rečjó nisem smel pečati, dokler sem bil v službi, potlej sem bil pa zánjo prestar in preokoren. —

Samorad in Plahtalič povesta svoje dogodke, ki so nam že večinoma znani, nekaj nas pa ne zanimljejo. Plahtalič je slikal čudne dogodke svojega življenja takó čudno, da sta poslušalca kàr strmela. Iz dolge vrste lažjij naj povém samó to, da je bil med drugim tudi profesor kitajskega jezika in slovstva na kitajsko-ameriški akademiji v Pekingju, in to mu je naklonilo napósled dovolitev starčka, kakor jezikoslovnega továriša, da smé preložiti njega slovnico na kitajski jezik. —

Potlej pripoveduje starček, da je v dvaindvajsetem stoletji slul pod učenjaškim imenom »Slovogoj«. Bil je profesor slovenskega jezika v Tržiči, kamor so njega dni prestavili véliko gimnazijo iz Kranja, in je spisal mnogo jezikoslovnih razprav zlasti o slovenskih narečjih in podnarečjih. Razven omenjene slovnice je spisal najboljšo slovnico v slovenskem jeziku iz dvaindvajsetega stoletja in ondu neovržno dokazal, da do tedaj še nihče ni pisal pravilno slovenski. Zeló in kakor po dogovoru so ga napadli drugi zavidni slovničarji. Vnela se je srdita »abecedna vojska« kakor v devetnajstem stoletji med bohoričico in »žabico«. Več let je trajala, pa ni se mogla končati z njega zmago; ker uprav ta vojska je dala tedanji vladi povod, da je posegla vmes z železno roko. Izdan je bil strog ukaz, da je slovenski uk in jezik odpravljen na vseh in vsakeršnih šolah slovenskih in prepovedan tisek vsake slovenske besede. Takó se je končala poslednja abecedna vojska, in Slovogoj ni dosegel gotove zmage na veliko veselje svojih nasprotnikov.

Ko je bila slovenščina izgnana iz učilišč, odpustili so tudi Slovogoja iz službe, in pobegnil je v Bohinj, kamor so se baje nekoč zatekli odstavljeni staroslovenski bogovi. Vzel je s seboj vse svoje bogastvo: knjige in spise; denarja ni imel, ker je bil oskromen slovenski učenjak. V tej samoti se mu je čez nekaj let pridružil nekdanji učiteljski továriš z učenjaškim imenom Rudovar, najučenejši po-

znaveatelj rudnin in kemijskih spojin. Pobegnil je v bohinjsko dolino pred azijskimi barbari, ki so takrat že močno napadali in napósled premagali nezložno Evropo . . .

— V dolini nama ni bilo več varno, nadaljuje Slovogoj. Torej sva pospravila vse svoje učenjaško bogastvo v planine, kjer je Rudovar po čudnem naključji, katerega mi ni hotel nikoli pojasniti, našel to jamo, nepoznano vsemu svetu. V tej jami, katera je čudovito prijetna in kakor nalašč pripravljena za učenjake, prebila sva dolgih dvesto let. Tukaj sem pred blizu sto leti dovršil novo svojo slovnico, katero sedaj za novih sto let gladim in spopolnujem z učenimi dodatki. Nikar se ne čudite temu! Morda ste že nekaj čuli o roži mogóti, vsega niste. Moj tovariš Rudovar je opazoval, kakó je hudo ranjen orel vgriznil v steblo redke rože. Orel je takoj okreval, zagnal se v svojega preganjalca in ga razsekal. Tisto rožo je Rudovar utrgal, preiskal nje sok in se čudom začudil, ko je v tem soku našel to, česar so zaman iskali stari alkimisti: tisti modrijanski kamen, ki izpremeni navadni prah v zlató, in kar je mnogo več vredno, človeško življenje podaljša za nekaj stoletij. Odsihdob nama je bila roža mogóta navadni živež. Kapljica ali prašek zadošča malone za teden dnij. Teló se mi je omladilo, in duh je bister in živahnejši nego kdáj. Brez te čarobne rože bi ne bil spisal takó temeljite slovnice. Skrbela sva tudi za ugodnost in bodočnost. Navadila sva orle in brkaste jastrebe — vsakdanje svoje družabnike — da nama strežejo; in bistri orli so nama nanosili od nepristopnih čerij in goličav toliko tiste rože, da imava živeža vsaj še za dvesto let. Samote sem se navadil, ker zadoščam sam sebi, kakor se to spodobi modrijanu; obleka mi je medvedja koža, živež tista roža. Več ne potrebujem. Lahko bi bil neizmerno bogat. Sedim, kakor vidita, na zlatu in med zlatom, katerega je vse polno okolo nas v velikih in majhnih kepah. Jaz te potrate ne potrebujem. Vzemita s seboj zlatá, kolikor moreta; in prosim vaju, vzemita ga obilo, da odrineta vse tiskovne troške moje slovnice, in preškrbita se z zlatom tudi za drugi in tretji natisek . . . — Moj Rudovar, nepristopen značaj in dôkaj oduren mož, pa ni bil toliko modrijan, da bi se bil privadil takemu samotarjenju. Pohlep po slavi in oblasti ga je po dvesto letih zavédel med nove gospodarje naše domovine. Branil sem mu, rotíl sem ga, toda zaman. Gnalo ga je, da izdá tajnost večnega zemeljskega življenja trinogom, ki so pomorili najine rojake. Strašna slepota! In vse to samó zató, da doseže blestèč red ali visokobobnèč naslov! Vzel je s seboj živeža za jedva tri leta, in ker se že pet let ni vrnil, sodim, da častihlepnik ni dosegel, česar je iskal,

in da je pri teh barbarih bržkone našel zavrtno smrt. Takó sem ostal sam, pokopan pod silno goró in venđer živ, vedno delujoč, vedno se učēč, ali od tega nimava koristi niti jaz, niti národ moj, kateri je že davno zamrl. Rad bi se posvetoval s pametnim človekom, ali smem sam sebi ustaviti življenje, če opustim uživanje rože mogóte; ker prebil sem že dvesto let nad navadno človeško mero. Ali kje naj iščem, kje najdem takega človeka med temi barbari, jaz poslednji Slovenec, poslednji kristjan v Evropi? —

Solza je zaigrala Slovogoju v oči, in beseda mu je zastala. Naglo izpregovori Plahtalič:

— Dovolite, gospod Slovogoj, da izrečem nasvet, ki bi bil vam prijeten in slovenskemu národu koristen, ako se mu odzovete. Jaz in gospod Veselin izvestno živiva v devetnajstem stoletji. Sedaj, ko občujeva z vami, občujeta devetnajsto in štiriindvajseto stoletje. Moč vas imava presaditi nazaj v devetnajsto stoletje, če le privolite. Prosim vas, storite to! Svoje kapljice in praške, svoje knjige in spise odnesete iz te jazbine in se preselite z nama ali v Ljubljano ali v Zagreb med vrle svoje rojake. Daljšali si bodeite življenje s tistimi čudotvornimi leki in uživali veselo blaženo starost, ker najdete rodovita tlá za seme svoje učenosti in iskreno priznanje vsega národa, katerega bodeite kakor prerok svarili in mu odkrivali preteče nevarnosti. —

Na te Plahtaličeve besede, katerim se pridružijo prošnje Samoradove, zamisli se starček globoko, potlej kane iz črne steklene tikvice sragico vonjavega, oljnatega soka na jezik in izpregovori po dolgem molku z žalostnim glasom:

— Preudarjal in preudaril sem prijazno ponudbo, toda moram jo odkloniti. V živem spominu svojega duhá sem gledal pred seboj kakor v izprevodu vse dóbe domovinske povestnice od devetnajstega stoletja do dné, ko sem pribežal v to skalno zavetje; toda v teh vihnih dóbah med vsemi rodovi, ki so živeli in trpeli v teh stoletjih, ne najdem udobnega mesta záse in za takovo svojo delavnost, ki bi koristila. In ali naj grem zopet med ljudi novič trpet svoj zastonski trud in napor, tajno zavist prijateljev in očito kleveto sovražnikov ter vse omame in razmame dolgega življenja — in vse to med ljudmi, ki celó niso moji vrstniki? Nikakor ne! Povém vama, da rajši zdajci izdihnem grešno svojo dušo, nego bi obnovil samó jeden dan življenja med ljudmi. Opraščam vama to iskreno ponudbo; saj ne vesta, kaj sta ponujala! Pred vama je bodočnost zakrita z gostim zagrinjalom, jaz pa sem videl in izkusil, kar je za tem zagrinjalom. Žalostna je ta bodočnost, če jo gledaš od daleč, kakor jo gledam sedaj jaz; a

prežalostna je, če jo moraš prebiti sam . . . Torej bode najbolje, da pod to belo goro dalje samotarim mrtev za vse ljudi in čakam ure, ko se bode račilo božji dekli, beli smrti, posetiti poslednjega in pozabljenega Slovenca in ga rešiti čudne usode . . . Res, neumevna mi je usoda! . . . Ko pridem časi pod milo nebó in gledam od vrat svojega bivališča po nekdanji slovenski zemlji, zdí se mi, da sem podoben preroku Jeremiji na razvalinah jeruzalemskih. Dà, prijatelja, žalostna, potokov solz vredna dôba je za menoj! Da se je Evropa o pravem času zavédla, kakó morališki prepada; da je spoznala, kakó dirja v pogubo; da si mogotci nalašč niso tiščali očij in ušes proti žugajočim znamenjem in preroškim svarilom; da so gospodujoči véliki národje hoteli priznati resnico, tolikanj a zaman jim očitano: da ni bolj podlega in krivičnega, nego če tlači velik, močen národ malega in slabega, in da ni bolj vzvišenega in častnega, nego če velik národ, spoznavši svoje dostojanstvo in svojo dolžnost, popravi in odpravi staro krivico proti malemu národu: onda bi se divji razbojniki še sedaj, v štiriin-dvajsetem stoletji potikali po stepah in puščavah vzhodne Azije brez upa, da premagajo Zapad. Evropa bi bila srečna in mogočna, mir in sprava bi vladala med národi, in naš mili rod slovenski bi se razcvital v blaženem zadovoljstvu in neprikračeni posesti vseh prirodnih svojih pravic. Izpolnile bi se bile besede našega Jenka iz devetnajstega stoletja, ki so nekoč dičile prezgodnji grob njegov:

»Ko jaz v gomili črni bom počival,
In zélen mah poraste nad menoj;
Veselih časov srečo bo užival,
Imel bo jasne dneve narod moj!«

Kakšna pa je sedaj resnica? Národ je umrl, toda po vsi pravici bi moral živeti še dôkaj stoletij. Jaz jedini sin tega národa pa sem ostal kakor nekakov strašilen spomin, kakor knjiga v knjižnici, pisana v pozabljenem jeziku; a po prirodni pravici bi moral že davno umreti. —

— Samorad seže starčku v roke in pravi ginjen:

— Oprostite nama, blagi gospod, da sva vam prizadela bridko uro žalostnih spominov! Nečeva vas delj nadlegovati, in če dovolite, posloviva se, samó da nama podaste svojo slovnico. —

Slovogoj udří Samorada za roke in odgovorí živahno: — Ostanita pri meni, dokler vama drago! Vedno mi bodeta prav ljuba gôsta. Žalost mi je res velika, ali če jo delita z menoj, bode menj bridka, kakor tudi očite solze menj pekó nego skrite. Bojita se nemara dolgočasja; vender vedita, da nisem vedno jezikoslovec, in tudi moje bivališče ni takó napačno, kakor se vama vidi na prvi pogled. Več sob

imam pripravljenih, in po vseh sveti tista luč, ki se ustvarja, kadar gori zaklad. Tù notri v Bogatinu pa gori zaklad vedno . . . Toda pojdemo nekoliko na solnce! Vabim vaju na prijeten izprehod, in tam pod milim nebom se bomo razgovarjali menj žalostno. —

Stopijo pred rov. Slovogoj zapiska na piščalko, in hkrati se v višavi nad njim zbere tolpa planinskih orlov in še večja tolpa velikih brkastih jastrebóv (sópvov). Slovogoj jih zadovoljno gleda in pravi Samoradu: — Odkar sem se razstal z ljudmi, od tedaj so mi te ujede vsakdanje družice. Privadili smo se drug drugemu, in po dolgi vaji so se ti silni ptiči ukrotili mojim poveljem. Storé in prinesó mi, kar jim pokažem, in takó so umni, da skoro govoré. Vender govoriti jih nisem učil, da se ne naučé tudi lagati in obrekovati. Orli me nosijo na mojih izprehodih, sópi so pa moja vojska, ki je vedno zvesta in me nič ne stane. Ako bi ne imel te vojske, davno že bi bil tukaj najden in umorjen. Vedita, ti novi barbari obhajajo vse goré, in nekateri plavajo prav izvrstno po zraku. Če pa kdo izmed njih zajde blizu mojega domovanja, onda ga moji ptiči précej uzró z bistrimi očmi, zasadé vánj ostre kremplje in ga razsekajo z jeklenimi kljuni. Takó varujem svoj skriti dom . . . Lepo vreme je danes, zrak je čist, in pogled nese v daljo kakor malokdaj. Rada bi kaj čula o slovenski zgodovini iz moje dóbe. To se najbolje pripoveduje na vrhu Triglava, kjer se tudi lahko marsikaj pokaže. V četrť ure dospemo tjà góri, jaz z orli, vidva pa itak hodita po zraku kakor po zemlji. Ko se tam nagledamo in nakramljamo, pa se vrnemo v Bogatin, vidva k počitku, jaz k slovnici. —

Samorad veselo vzprejme to povabilo. Plahtalič pa omeni: — Prosim uvaževati, da ima gospod Veselin pogodbo, ki ga nekaj veže. On ne smé gledati ali poslušati zgodovine bodočih časov iz dóbe, v kateri živé potomci njegovega deda. —

Samorad ga nejevoljno zavrne: — Samó dogodivščin svojih sodnikov ne smem videti ali slišati; vse drugo mi je slobodno, in sploh si ne dam še huje kratiti te male prostosti, ki mi je puščena. Torej prosim, gospod Slovogoj, zamolčite iz svoje povesti vse, kar bi se morda tikalo ljudij z Veselinovim imenom, vse drugo pa smem in želim poslušati. —

Slovogoj blagovoljno izusti: — Jako mi ugaja, da morem v svoji povesti ustreči obema častitima gospodoma. Kar sem videl in čital slovenske zgodovine, v nji poznam pač preveliko trpinov a nobenega veselina. Torej se bomo lahko ogibal povesti o ljudeh Veselinovega imena. Sicer pa je bilo tudi po devetnajstem stoletji kakor prej ali

naključje ali zla usoda, da so tisti slovenski otroci, ki so vzrasli v veselji in bogastvu, kaj radi zatajili mäterin svoj jezik in svoje koleno. Tudi pozneje je bila našemu národu »krušna mati« največ kmetska hiša, katero nam je nekđaj takó nepozabno opeval naš Simon Gregorčič. Torej, kár brez skrbi na Triglav! —

Slovogoj zopet zapiska na piščalko. Osem orlov séde tik njega na kamenito ploščo. Starček prinese iz rova stol-naslanjač, na katerem so navezane vrví in verižice, ujarmi po štiri orle na desno in levo stran, vzame v roko dolgo šibo, séde na stol in glasno zabrizgne.

Orli dvignejo stol in ga odnesó po zraku, kakor kaže starček s šibo zmér svojemu vzletu. Šumotno vofotaje ga spremlja na desni in levi stráni nad sto velikih brkastih sérov. Naglo se nesó proti severovzhodu. Globoko v dolini se vidi temno bohinjsko jezero, okrog in okrog obrobjeno z visokim mecesnovjem, in še vedno grmí kakor nekđaj slap Savice v navpičnih stenah visokoskladnega Ogradnika. Izprevod beží dalje nad okroglimi planinskimi jezerci, kjer se v mirni črni vodi zrcalijo ogromne bele pečine, razmetane in nakopičene po grobotih skalni puščavi med gorskimi velikani. Skoro se ustavijo na temeni »snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja«.

Sopi in orli se razsedejo ob prepadih. Samorad in Plahtalič si izbereta vsak svojo skalo izmed groblje, v kateri je često cepila in krušila strela. Slovogoj pa stopi na najvišji rob, obrne se proti vzhodu, krepkó si vzravná teló, katero je bilo prej videti sloko in šibko, in na slovesno resnih potezah razvnetega obličja mu ni več sledú suhoparnega jezikoslovstva in mátore starosti.

Molčé se zamaknejo vsi trije v divní razgled.

(Dalje prihodnjíč.)



Pozdravi ljubici.

Naročil ribi sem pozdrave,
Naj nése Zorki jih v daljave:
Med pótem ribíč slá ujel.

Naročil sem pozdrave ptici,
Oj, lahkokrili golobici:
Med pótem jastreba jo je vzel.

Sedáj pa pojdem sam v dolino,
Ko najdem miljenko jedino,
V pozdráv poljubim jo vesel.

L. Habétov.



Pogubni malik svetá.

Spisal dr. Simon Šubic, profesor na vseučilišči v Gradci.

(Dalje.)

VII. Prazgodovina na Martu.



o se vzdramim iz svoje zamaknjenosti, prime me Sokrat za roko, rekoč: »Ne bodi več takó zamišljen, dosti čudovitega te še čaka.«

Priveslali smo do primorskega sela; ime mu je bilo Kolon, in sicer od málinskih koles, ki so dvigala vodó iz nižin na višjo ravan ali na poljane. Zdajci se obrne ladja na morski breg, séde na oder v lopo, vezanemu kozlu podobno, in streha, ki se je bila odkrila pred njo, zagrne se zopet nad njo.

Ko stopiva s Sokratom na tlá, vzprejme naju v imeni soseske in národa siv poštenjak, občinski oče Arhont. Zvesto nama seže v roko ter naju predstavi svoji družini, ki je po lepem vrtu prihitela za njim. Bila je hišna mati Hrizila, nje hčerka Harita in sin Krat, vsa družina krepke rasti, sin, dasi mlad, vender postaven, hči pa zala, deviška.

»V tem času, ko solnce takó pripeka,« reče Arhont, »tedaj je najprijetneje pri nas za hišo na vrtu ali pa v gaji, kakor si kdo izvoli. Sokrat, saj poznaš vse te kraje; ondu v senci se ohladita, ako vama je prav. Morda bi pa prijatelju ugajalo na notranjem steberskem dvorišči, ondu je tudi hladno pod kipovjem.«

»Pojdiva po veži skozi hišo in čez dvorišče v gaj, toliko da si mimogredé ogledaš kipovje na dvorišči, ko bi pri obedu beseda nanesla nánje.« S temi besedami me Sokrat odvéde s seboj.

Pohištvo občinskega očeta se je odlikovalo po svoji oskromnosti, kakor se pri ljudski vladi spodobi sléharnemu državljanu, sósebnó pa načelniku večje pokrajine, ako se hoče obvarovati vsakeršnih sumničenj. Pristop v hišo in na dvorišče je bil skozi vežo. Malo dvorišče je bilo na vseh stranéh obkroženo s korintskim stebrovjem. Tukaj sredi pohištva in vender pod milim nebom, v dotiki z nebeškim zrakom, zvezdami, luno in s solncem, tukaj je bilo zavetje, rabeče družinskemu okrepčevanju. Lepó zavarovan cestnega šuma in prahú, bil je prijazni prostor kakor nalašč za vzprejemanje góstov.

»Ali véš, česa pogrešam tukaj?« vpraša me Sokrat.

»Saj si še nisva ogledala vsega,« odgovorim mu ves zavzet, »kolika lepota je to! Lepšega kipovja še v Atenah niste imeli dosti.«

»Res da ne! Ali to, česar pogrešam, bilo nam je takó prirojeno, da si stari Grki sredihišnega stolpovnika kár misliti nismo mogli brez oltarja ali brez ognjišča, vedno pripravljenega za darovanje na čast vsevarovalnemu Zenu. Tukaj ni niti Zena niti oltarja. Ako jih vprašáš, kje imajo svoje bogove, položé ti dlan na srce, rekoč: 'Tukaj si je izvolil svoj sedež Gospod, ki nas sicer vedno gleda z brezštevlnimi očmi z nebá!' — Bogá vpodabljati ali ga celó včlovečevati, zdí je jim grozna predrznost. Kar hoče biti večno, ne smé biti podložno telesnim čustvom, to se dá čutiti le na duhu.«

»Tvoje besede me spominjajo tvojega bogá, s katerim si baje uvajal nove bogove, kakor so ti očitali. Trdil si, da ga imaš v prsih, in imenoval si ga svojega demoná.«

»Res, moj demon v prsih ni bil človek, ugeniti pa tudi nisem mogel, da bi bil nov bog, kakor so me dolžili. Zavedal sem se, da moj demon ni bil zgolj proizvod domišljije. Nekovo čisto bitje je bil, kakor le more biti samó na sebi. Slišal sem ga časih takó natanko, kakor se le sliši glas ónega, ki govori z menoj notri v telesi. Koli-kokrat sem si mislil: Sedaj in sedaj mi razodene vse globočine modrosti. Dejal pa je: 'Ozri se po vesoljnem stvarstvu, ki je polno modrosti. Ako najdeš kje kaj brez modrosti, ne išči vzroka v stvarstvu, temveč v sebi in v dotiki svoji s svetom.' Kar se tiče mojih potreb, dovólj mu je bilo, da mi je v posebnih primerih veleval, kaj mi je storiti in kaj opustiti. Česar nisem storil, tega sem se pozneje izvestno kesal. Prepričan sem, da je to dušno bitje polno uma, da mi je prijazno in da je vredno vsega zaupanja.«

»Kdor se hoče udeleževati dobrot in nasvetov dobrotnega tvojega bitja, mora pač imeti mirne prsi, oproščene sléharne strasti. Morda sva tukaj na Martu zadela med takó srečne sinove proste prirode, da z zdravim in neotemnelim duševnim očesom ogledujejo óno večno bitje, katerega iščemo mi v notranjem svojem telesi in po vesoljnem stvarstvu. Pač ga čuti povsod, kdor ga hoče, ali pokazati si ga ne moremo. Zató se ga menda na Zemlji trudimo obraziti v vidni človeški podobi.«

Takó govoréč sédeva v senci na klop ravno nasproti velikolepemu kipovju sredi stebratega dvorišča, obrnjenemu proti vhodu skozi vežo. Prej, ko sem prvič stopil pred kipe, prevzela me je tolikanj njih krasota, da sem moral kár pogledati na druge stvari. Komu bi se ne omilila skupina krasnih marmornih podob! Na podnožji rezanega granita sta se dvigala spredi kipa Kentavra in Sfinkse.

Kentaver je najlepša grška kiparska zamisel, na pol plemenit konj, na pol človek; namesto konjskega vratú mu je zrasel gorenji del človeškega moškega ali ženskega telesa, prav kakor je res človek z vso krasoto prsij, rok in glave, Sfinksa pa je kiparska podoba starih Egipčanov, na pol lev do vratú, na pol ženska ali mož.

Tukajšnja kipa sta oba moške podobe. Stojèč na zadnjih nogah, zaganjata se proti višjemu, nekoliko bolj zadi stoječemu kipovju. Tam v podnožji se dviga s tal mogočna marmorna skala v podobi oblaka; na skali stoji zračna ladjica ali zrakoplov. V ladji je videti junaški mož, dvigujoč z desnico za sabo deviško žensko, ki se opira z jedno nogo na oblak, z drugo na ladjo, v levici pa držèč strunato orodje, podobno liri; junak ozarjenega, navdušenega, devica radostnega in zaupnega obraza. Junakov kip naznanja srečnega zmagovalca, ki z liro srčno izreka ognjevito svojo hvalo večnemu svojemu odrešeniku. Po junaku in devici se zaganjata in vzpenjata Kentaver in Sfinksa.

Še nisva s Sokratom dokončala svojega premišljevanja o kipovji, ko nama pride naproti oče Arhont in naju povabi, naj greva ž njim v gaj za hišo. Ondu nas je na otoku sredi majhnega ribnika pričakovala ostala rodbina. Tukaj nas je vzprejelo v gosto senco tropiško drevje in velikolistno grmovje s prekrasnim cvetjem, ki je dehtelo po vsi okolici. V najgostejši senci sedemo k pogrnnjeni mizi. Izmed jedil sva vzela s Sokratom toliko, da nisva užalila skrbne gospodinje in nje hčere, zveste pomočnice. Hrizila se ni mogla naveseliti, da ji je prinesel krmar nekaj najukusnejše zverine, ptičev in najboljšega vina. Toda kaj mi je bilo do jedí! Ob mizi prijazni ljudje, po tleh in po drevji polno ptičev, po ribniku povodne déklice z ribjim repom, kra-seče se z ločjem in lotosovim cvetjem, po skalnatih obronkih Sirene, poskušajoče se v petji s Tritoni, ki piskajo na polževke! Tudi morski starec Protej je tukaj, izmenjevalec podobe in prerokovalec usode. Stopim k njemu, vprašam ga, kakova mi bode usoda. Zasuče se stari šaljivec, zakaj pozabil sem ga stisniti v pest, da bi se mi pred odgovorom ne izpremenil — namesto njega stoji pred mano papiga, zamolklo kričèč »Krokok, krokok!«, iz dalje pa se sliši sraka, vpijoča »Primi ga, primi ga!« Nehoté se zasmeje družba ob mizi, in Hrizila mi reče, naj sédem k mizi in opazujem Proteja, ki dolgo ne strpí no-bene podobe.

Da bi me oprostil zadrege zaradi šaljivega Proteja, vpraša me oče Arhont, kakó mi kàj ugaja kipovje na dvorišči. »Kàj dobro,« odgovorim mu in pristavim: »Kaj pa pomeni?«

»S kratkimi besedami ti ne morem povedati vsega; za sedaj samó védi, da je spomenik národnih pračasov in da pomeni rešitev iz nekdanj preteče pogube. Več zvéš polagoma kesneje.«

»Če kaže spomenik rešitev iz napada Kentavra in Sfinkse, zakaj pa si umetnik ni izvolil ónega hipa, ko je obraz bežečih rešencev izražal strah in grozo?«

»Naš umetnik bi groze ne bil toliko cenil kakor krepost mirú. Toda v dóbi zmage ni bilo več groze, pač pa je morila naše praočake, predno je bil izumljen zrakoplov.«

»S kratkimi besedami odkrivате nekaj starih dogodkov imenitne vaše prazgodovine. Zvédel bi pač rad vse, kar se tiče vašega kipovja, toda potrpežljivo bom čakal prave prilike.«

»Za danes popóldne,« pravi oče Arhont, »kliče me národen posel za nekaj ur v bližnjo sosesko.« Proti družini obrnjen velí: »Vam vsem izročam draga naša gósta; dajte jima toliko prostosti, da se odpočijeta, skrbite pa tudi, da jima ne bode dolgčas, dokler se ne vrnem.«

Po očetovem odhodu se tudi Hrizila ni mogla dolgo muditi; odšla je po gospodinjskih opravkih in je naju prepustila sinu in hčerki. Radovedno poslušata Sokrata, vmes pa izprašujeta tudi mene o sedanjosti na Zemlji, ker jima Sokrat najrajši pripoveduje samó o starodavnosti. Čas poteka; stališče solnca in lunic kaže čez pol popóldne, ko se na izprehodu po gáji in vrtu končno približamo hiši.

»Mati je na hiši, cveticam priliva,« vzklikne Harita. »Rada bi ji šla pomagat, kdo gré z menoj?«

»Ali greš?« vprašam Sokrata.

»Sedaj še ne morem; ravno hočem s Kratom nekaj ogledati v bližnjem drevoredu. Meni je itak vse dobro znano okolo hiše, spremi ti devico in stopi ž njo do matere, saj vama že miga s hiše.«

»Mati bode vesela, da prideva,« reče Harita ter pospeší korake, spotoma pa mi razkazuje vse, kar se mi zdí zanimljivo. Ko dospeva do matere, pogleda ji Hrizila v oči, položí ji roko na čelo in pravi: »Saj ni treba, da bi hitela kakor srna pred gostom. Komur te zaupa Sokrat, zaupava te tudi midva z očetom. Zapomni si to in sedaj mu pokaži, kar se ti zdí vrednega.«

Na ravni strehi, okolo katere so vihrali vrhovi visokih jelk, palem in cipres, zasajen je bil rajski vrtiček. »Tukaj,« povzame Harita, »imamo zavetje, kakor si ga ni želeti bolj zavarovanega proti zunanjim zijalom.« In res, vsa streha je bila ób krajéh ograjena s cvetočimi grmički in cveticami. Ob kotih so stale zelene lopice, preprežene z vonjavim cvetjem. »Sédi tukaj na solnce ali v senco, kamor

je,« pristavi Harita, »povsod čutiš vonj ne samó bližnjega cvetja nego tudi vonj z vrta in iz gaja.«

»Ali imate tolikanj krotke ptice, da kàr posedajo po tleh in po grmovji? Saj je vse pisano od njih.«

»Okolo hiš in po vrtéh se jih ne dotika nihče, zato so takó krotke, da nam žvrgolé kàr okolo glave.«

»Kaj pa storite z ujedo, kadar se pripodí iz gozda?«

»Takah še nisem videla dosti; oče pravijo, da ustrelé vsakega orla, kadar se prikaže.«

»Čas je, da si nekoliko oddahnem,« povzame mati Hrizila in séde v zeleno lopo. Takisto midva. »Sedaj bode pa Arhont précej domá,« nadaljuje mati, ne da bi bila pogledala ní na žepno ní na hišno uro. Torej vprašam radovedno: »Po čem pa veste, da pride?«

»Odhajaje mi je dejal, da pride, kadar se srečata lunici na nebu. Da govorim s priliko: luni sta kakor pišče in kokoš; večja ostaja bolj na svojem mestu, manjša sicer poletava, vender se vedno vrača h kokoši.«

Zdajci se začuje z dvorišča zvončkanje. »Arhont naznanja, da je stopil na vrt; pojdimo mu naproti.« — Ko pridemo na vrt, vzprejela sta ga že Sokrat in sin Krat.

»Ali si kàj truden, Arhont?« vpraša ga Hrizila sočutno.

»Nič ne, saj sem se vozil, in ondu se je izšlo vse ugodno. Dasi se večerí, vender še utegnemo stopiti z gostoma na bližnjo višino Akropolo, da se razveselita rajskega razgleda ob solnčnem zatonu.«

Tedaj odidemo vsi razven gospodinje, ki ostane domá s hišnim varuhom psičkom Filaksom.

»Takah razgledov, kakeršni so tukaj,« reče spotoma Arhont, »ni kàj prida na našem planetu. Tukaj pod sabo vidimo vso lepoto tropiške prirode, nad sabo pa vso krasoto nebá, celó sedaj, ko zahaja joče solnce zlatí višine in doline. Škoda le, da so tlà neprezorna in da se vama ne odpira naróčaj naše zemlje, kjer bi strmèč gledala Martovo okamenelo zgodovino. Tù sedanjost, ondu praminulost!«

Solnce zaide. Hitro se zmračí, in še hitreje zagrne noč vse nižave pod nami. Roka božja zažgè svetovne luči na nebu.

»Kakovi novi zvezdi pa sta to nad solnčnim vzhodom? Ali se morda varam?«

»Prav vidiš, Venera je in — vaša Zemlja, najlepša zvezda Martovega nebá. Nje luč je belo-rdečkaste svetlobe.«

»Torej imate dve prekrasni danici; na Zemlji imamo jedino Venero! Z Martom nam nikakor ne vračate Zemeljske zvezde. Pri-

jazno-rdečkasti Mart se nam rad skriva na Zemlji; ako se to leto pokaže na obnebj, pa ga drugo leto ni videti.«

»Kar ostaja Mart vam Zemljanom dolžan o svoji velikosti, utegniti bi vam vrniti s prazgodovino in sedanostjo svojo. Kolikor mu nedostaje velikosti, to in še veliko več bi vam lahko dal po starosti in modrosti. Ne bode dolgo, da se prepričate sami o tej resnici. Sedaj pa se bode treba vrniti, zrakoplov se bliža.«

Poslednjič se ozrêm po veličastni okolici. Tukaj pod nami vsa lepota rastlinstva, ondu na obnebj pa dika vesoljnih svetov: od Južnega križa, od Maghelanovega megličnega ozvezdja do velikanskega krdela krivih kol nad severnim tečajem matere Zemlje! —

Ko sedimo zvečer ob mizi, stoječi na stebrovitem dvoru pred kipovjem, spomni se oče Arhont, da mi je obetal kaj povedati o prazgodovini Martovi. Prične torej:

»Na Martu ni bilo vedno, kakor je. Po njega porodu iz solčnega kolobarja zgolj svetovne sile in grozen káos. Na debelo se je še kadil okolo njega svetovni prah. Pristopijo svetovne moči, pometó prah okrog njega. Iz tega nov kolobar, iz kolobarja dve luni. V tem pa se Mart také razgreje in raztopí od káosa, da sveti lunicama kakor solnce nam. Toda majhen, kakor je, ohladi se hitro v kratkih milijonih letih. Strdí se mu površje. Grbanči se začetkoma gladka skorja. Hribovje nastaja. Oblivajo ga nalive z gosto oblačnega podnebj. Vodé izpirajo in rušijo kamenje po gorah, meljejo pesek ter delajo nasipe in prstene skladove po ravninah in dolinah. Prikaže se blato po toplih močvirjih. V blatu se vname prvotna rastlinska in živalska rast. Kar je doraslo, pogine in pognoji tlá ter pripravlja črno prst prihodnjim bitjem. Na ostankih slabih prvotnih ustrojov se razvijajo čvrstejši organizmi. V tem pa prirodne sile neprestano rušijo in razsipljejo višave in podsipajo, kar je poginilo rastočega. Čim bolj se ohlaja Martova krogla, tem bolj se krči odeja, skorja njegova. Novič se dviga hribovje in vzdiguje s seboj nasute skladove polne organizmov. Z blatnimi in prstenimi skladovi vred so okameneli zamrli organizmi rastlin in živalij. V Martovih tleh počiva torej njega okamenela prazgodovina.«

»Goré, to so prave piramide,« povzame Sokrat, »bolj neminljive od ónih kamenitih grobelj, katere so gradili stari egiptovski kraljevi rodovi na Zemlji za večna svoja pokopališča.«

»Tudi hribaste piramide na Martu so zgolj silovita pokopališča,« reče Arhont; »v njih počiva brez števila rodovin živalstva in rastlinstva, prav také kakor okamenela egiptovske mumije, čakaje rešitve.

Toda temu okamenelemu življenju ne dojde prej vesoljna rešitev nego tedaj, ko nastopi prestvaritev zastarelega svetá. Takrat se razdrobé najtrše granitne goré, kar jih že prej ne izperó vodé, takrat bode stari svet raztopljen praznoval vstajenje od smrti, in njega pomlajene ostaline se bodo vzajemno družile, da prično krožni tok novega življenja. Na takih velikanskih spomenških je pod zemljo zgodovina svetov naslikana dôkaj natančneje nego egiptovska zgodovina na piramidah s svojimi hieroglifi. — Koliko so izpremenile mirne prirodne sile na Martu, odkar pomnijo ljudje, pozná se tudi iz starih basnij. Hribovje se je znižalo po vsem Martu. Akropola je bila v starih časih tolika gora, da ji je pokrival vrhove večer led in sneg. Po nje strminah in grapah, po brezdnih in gozdih so tulili volkovi in medvedje, po nižjih toplejših pokrajinah pa so iskali levi svojega plena. Napadali so naše praočete, ali ti so planili na volkove, leve in medvede, pobijali jih, spekli njih srca na ognji, pojedli jih in se navdušili z levjo močjó. Treba jim je pa tudi bilo take srčnosti, dokler so živele óne strahote, ki jih kaže kipovje v podobi Kentavra in Sfinkse. V národnem muzeji, katerega vama še pokažem, ne bodeta se načudila fantastiški grdobščini iz Martovih tal, sósebnó okamenelemu Kentavru, Sfinksi in pračloveku! Čim bolj se je staral Mart, tem bolj se je krčilo morje in tem bolj se je širila kopnina. Po prvotnem porodu organskega žitja je oblivalo morje malone vse površje; začetkoma so se rodile zgolj pomorske živali in povodne rastline. Drugi porod je prišel, ko je že nekaj otokov stopilo iz morja; porodile so se močvirske rastline in žužki najnižje vrste. Trdnejši organizmi so se porodili napósled, ko se je že dôkaj trdnih tal vzdignilo iz morja. Počasno zmanjševanje morske vode, pomnoževanje suhe zemlje ali potrebnega podnožja za organski razvoj, to so znamenja dohajajoče ploditve sléhar-nega svetá. Čim bolj se ohlaja svet, ki je bil iz početka raztopljen in vroč, tem več vode popija zemlja, tem bolj se suše večje dežele in tem manjša prihajajo morja. Mimo tega se je Mart v tolikih milijonih letih svoje dôbe tudi nekoliko obložil s prihodki iz vsemirja: z meteori, utrinjavkami in planetnim prahom; to vse je padalo nánj na njegovih potih. Razven svojega telesa je moral vrteti tudi to tujo težo okolo osí, torej mu je pešala brzina vrtenja, podaljšal se mu je dan. Tedaj pa je morje, katero je prej gnala vrtilna sila proti srednjemu pasu na Martu, jelo ostavljati okrajine ob sredi; umikalo se je proti tečajema in pustilo za seboj mnogo kopnine. Vaši Zemlji se tudi ni godilo drugače. Ali kakor opažamo na Martu, ta njena kopnina ne meri niti cele tretjine morskega površja. Na Martu se je

pa od večje starosti naraslo toliko kopnine, da je več suhe zemlje nego morja. Izpreminjalo se je pa tudi ozračje. Začetkoma prenapolnjeno s soparji in plini, sčistilo se je polagoma. Kislika potrebuje živalstvo za svoje življenje. Dasi ga nekaj vrača rastlinstvo, ko prebavlja ogljikovo kislino, vendar ne vrača vsega. Zmanjšuje se torej množina vlage in kislika, ozračje ima od veka do veka menj teh tvarin. Ohlajanje, mraz, suhota, pretanko ozračje, ki nima dovolj redilnih snovi, vse to oznanja óno počasno zamiranje rastlinskega in živalskega razvoja, katero strahoma opažamo na vaši Luni, umirajoči zgolj od starosti.«

»Govoril si resnico,« pritrdim besedam Arhontovim, »tudi Zemlja je rodila vedno krepkejše živali, ko se je ohlajala, in končno po ledeni dóbi tudi človeka. Vzgajala je miljenca božjega v besnem boji z življenskimi potrebami. Kjer je boj najljutejši, ondu je pomoč božja najbližja. Človek se je zavedel samega sebe; Stvarnik mu je dal tudi nekaj uma in pameti, da bi razvijal duševne in telesne zaklade, ne pa, da bi ugibal, kakó zatirati drug drugega. Žál, sedanjemu Zemljanu je od prvotnega bojevanja z elementarnimi in zverinskimi silami ostalo še toliko podedovanih močij, da ž njimi še dandanes mogočniki zatirajo svoje bližnjike.«

»Kaj? Zemljani bi ne bili porabili tistega božjega darú, ki ga imenuješ um, na srečo vsega človeštva? Káj takega mi ne gré v glavo.«

»Prav takó je. Sloveči pesnik Goethe celó trdi v 'Faustu', da bi človek na Zemlji živel srečneje, ako bi mu Bog ne bil podaril nekaj tiste nebeške luči, katero imenuje človek um, pa jo takó zlorablja, da z umom vred živi bolj zverinski nego živali same! Najzadovoljnejši s svojo usodo so še óni národje, katerih ni oblizala takó zvana civilizacija, iztok človeškega uma. Da ti imenujem táko ljudstvo: Eskimovci so, potomci severoamerikanskih divjakov. Veseli so, dobrovoljni, blagodušni, gostoljubni in srečni, dasi so zgolj siromaki. Vojske ne poznajo; na smeh jim gré, kadar slišijo, da se omikani národje boré celó zaradi same ženske, n. pr. Helene, ali zaradi pestí malovredne zemlje. Boj z vsakeršnimi silami, sósebnó z mrazom, takó se izgovarjajo omikanci, utrdil je Eskimovce tolikanj na telesi in na duši, da bi se skoro dejalo: Eskimovci so národ dejanskih modrijanov. Omikanci torej pričakujejo, da se okrepi človeštvo, ako ne prej, vsaj v tisti pozni dóbi, ko se bodeta ohlajali podnebje in Zemlja. Ti lahkoverniki mislijo, da se s hladnejšim podnebjem umiré tudi človeške strasti in da bode prihajalo človeštvo do čimdalje večje plemenitosti, ne samó v mislih nego tudi

v dejanji. V prihodnjih ledenih dōbah bode torej baje prebivalo na Zemlji nekovo višje človeštvo, kakeršno se bode šele porodilo; takó namreč trdi Darwinov nauk o prilikovanji k okolnostim in zunanjim odnošajem. Ti ljudje bodo šele tisti blagodušni in pravični Zemljani, kateri se ne bodo vojskovali, da bi kradli dežele, in kateri bodo pravični in pošteni brez sodišč in pobožni brez svetišč.»

»Od srca vas pomilujem,« odgovori Arhont ves ganjen, »ako pričakujete dejanskega človekoljubja šele od prihodnje ledene dōbe ali celó od uspeha Darwinove teorije! Naš Mart je dōkaj manjši od Zemlje. Ko bi Zemlji razvil površje, zavlil bi ga trikrat vānje in še bi ostalo nekaj povoja. Mart je tudi starejši toliko in toliko milijonov let. Dosti bolj se je utegnil ohladiti nego Zemlja in se je tudi ohlajal hitreje, ker je toliko manjši. Na nebu mu sije slabše sonce, za tretjino manjše nego Zemljanom, in njega žarenje ima dvakrat menj vročine, malone samó toliko kakor na Zemlji poleti kaki dve uri pred zatonom. Glej, in vender imamo tū poleg polutnika še toplejše podnebje, nego ga ima Zemlja po svojih zmernih pasovih! Kakó vender morejo umni ljudje na Zemlji pričakovati srečnejšega življenja šele od ohlajanja!«

»Tudi na Zemlji je dovōlj móž, ki se čudijo temu upu, večina pa jih drži z Darwinom, češ, da sila in čas izpreminjata telesa in jim dajeta ude in moči, ki utegnejo premagovati nasprotno življenske sile! Do tega jim ni, koliko tisoč ali milijonov let bi potrebovala priroda za to umišljeno boljšo dōbo. Če Darwinova teorija ne laže, to se bode človek v prihodnjih vekih tolikanj izpremenil, ne samó po duhu, ampak sósebnó po obrazu in po rasti, da bodo pozni potomci zgolj iz radovednosti razstavljali sedanje okamenele ljudi po svojih muzejih, kakor razstavljamo mi mamute, nosoroge in krokodile!«

»Ako že res pričakujete rešitve od zračnega ohlajanja in ako bi se res radi oteli nasprotnih strastíj, pa se pomeknite iz južnotoplih okrajin proti severu! Dosti je takih krajev, kjer je dovōlj mraza kakor pri Eskimovcih na Grenlandiji. Ali prerokovati vam od mraza ni kaj uspeha. Na Martu so nas vodila druga pota do obče sreče. Tukaj je bilo dolgo trpljenje za štirinogov, katere vam kažejo podobe na dvorišči. Naši pradedje so se korili in utrjali, dokler niso spoznali, da jih nobena stvar ne reši tolikih zadreg, predno se vsestranski ne združijo. Korenite združítve si pa nikakor ni móči misliti brez resnične ljubezni do bližnjika. Odrekli so se torej vsem predsodkom, priznali jednako vrednost vsakemu stanu, vsaki osebi in podelili vsakomur v vseh stvaréh jednake pravice ter se takó dejanski udeležili resničnega člo-

vekoljubja! Tudi pri vas na Zemlji menda dejanskega človekoljubja ne zatajujete zaradi podnebja; vzroku morajo biti globočje korenine, morda tiči celó v družabni osnovi. Dejal bi skoro, da ugledaš te korenine, ako pazno pregleduješ prazgodovino našo. Tukaj je národ takó srečen, da ne more biti srečnejši. Naša zgodovina te bode učila spoznavati pomočke in pota, po katerih je národ osrečil samega sebe. Toliko ti pa povém že sedaj: odreči se moraš svojim dosedanjim mislim, kakó se doseže sreča.«

»Koliko sem se trudil,« povzame Sokrat, »da bi očistil pojme o sreči, ali zaman! Toliko, mislim, dognali smo že moje dni, da je najprej treba zadovoljivosti. Bodi zdrav, nagrebi si imenja čez glavo, če nisi zadovoljiv, porodi se ti strast iz prve nedolžne želje. Kadar pa se udaš strásti, ne dá ti poželjivost po tujem blagu več mirú. Zakaj bogastvo sámo ne dá človeku nikdar zadovoljnosti. Brez te pa ni mogoče duševne sreče.«

»Res je, kar praviš,« menim jaz, »toda tajiti ne moreš, da se še drugi modrijani samí niso dosti ujemali s tvojimi mislimi, kakó naj bi se živelo, da bi bilo življenje res vredno življenja! Sofokel pravi: 'V globinah življenja biva veliko strahov, in sicer toliko, da je vprašanje, kaj je bolje, živeti ali ne?' Odgovarja si sam takó-le: 'Dokler živimo, moramo zakrivati brezdnó življenja z rožicami lepote in s srčnim razveseljevanjem. Ozke so meje, postavljene človeštvu, med katerimi utegne vsak človek razvijati óne zlahtne in lepe kalí, iz katerih mu pricvetè in dozori vsaj nekaj sadú človeške sreče.' — Poslušajmo pa tudi, kakó sodi Protagora: 'Voljno zatajevanje svojih željá, pogrešanje užitkov, krepost brez radosti — to vse nahajamo kvečjemu v mislih, nikoli pa v srci grškem. Rokodelskega truda in znoja v zadoščanje vsakdanjih potreb Grk ne ceni posebno, zató prepušča težka dela tujcem in sužnjem. — Mnogo slik ima radost: ta je išče v vinjenosti čutja, drugi v uživanji lepote, in drugi, bogovom sorodnejši, iščejo je nad meglami v večni čistobi nebá, kjer ti ni ne skrbij, ne željá! — Da spoznamo misli vseh grških strank, povej še Anaksagora svojo misel: 'Prostovoljno se klanjati vesoljnemu umu, krotiti strast in poželjivost svojega telesa, to je krepost in čuváj sléharnega veselja, prave sreče; to je tista trdnjava: apatija, v kateri ne more človeka premagati in usoda, preteča bogovom, dokler si ne dá vzeti svoje zadovoljnosti.' — Slišali smo torej nekaj lepih besed iz ust starodavnih grških modrijanov; ali kdo je še pozvedel, da bi se z lepim govorníštvom dale odpraviti zadrege, sósebnó tiste, zaradi katerih trpi malone vse človeštvo na Zemlji? Lepó je res, če vé kdo

takó govoriti ali pisati, da seza drugemu v srce, toda prvo je tó dejanje in zopet dejanje, temu pa je treba vzgledov. Ali niso vaši praočetje tudi na Martu poskušali na vse kraje, predno so našli pravi pot odrešitve? Človek se moti, dokler živi, moti se vse človeštvo, vender ne brez uspeha. Premetuje se iz zadrege v zadrego, nekaj napredka pa venderle ostane, če ne drugega, vredno je že to nekaj, da se je izvestna zmotá odpravila za vselej, če pridejo poročila v roke potomcev in če ti káj uvažujejo izkušnje svojih praočetrov.«

»Tudi na Martu«, izpregovori Arhont, »uporabljali so naši dedje že pred milijonom let izkušnje minulih vekov. Védeli so si obračati v občí prid poročila nekdanjih dób. Začetkom zadnjega milijonletja je silno napredovalo človeštvo na Martu. Čuděč in strměč so gledali ljudje, kakó so se prirodne sile razvijale iz tvarin, v katerih so spale vse veke minulosti zakrite človeškim očém, dokler jih ni srčnost ali razbornost poklicala na dan. Iz ónih raznovrstnih rudnin, dotlej na videz mrtvih, pognala je nekova tajna moč vesoljnih svetov iskri svoj žar, katerega je vzbudil človek, korenito raziskujé občo prirodu. Tista prirodna moč, elektrika, ki poganja iz rudnin žareče iskre — cvetje svoje — ponudila je praočetom silno svojo hitrost za poročanje človeških mislij od dežele do dežele, od konca do konca svetá. Toda ne samó glasnik ukazov, tudi prenašalec človeškega glasú in govora se je porodil iz elektrike. Iz živih naših ust vzprejema elektrika naš glas, bodisi govor ali petje, nosi ga brzo kakor silno hitra luč v daljne kraje in ga ondu vliva poslušalcu v ušesa takó zvesto, kakor bi stal govornik ali pevec poleg njega v sobi, dočim je sto in sto milj daleč od njega. V tistih starodavnih časih je že pregnala sopar iz strojev na železnicah, vpregla svoje čarobne moči in iz lahka tirala dolge vrste težkih vóz. In kakó rahlo in tiho jih je tirala, kakor bi plavali po kolovozu, ondu kjer so prej otlo sopihajoči parni stroji na vso moč komaj bruhali dalje! Glej, že v tisti starodavnosti je na Martu skrivnostna moč elektrike podirala meje med národi in snovala družěče vezí med njimi. Z družnimi mislimi je spajala ljudstvo z ljudstvom, dasi so jih takrat še ločile visoke goré, peščene in morske planjave. Napočila je dóba občega združevanja, vzkliko je upanje, da se národje nekoč spoprijaznijo, pobratijo. Prikazovala se je zarja resničnega in pravega človekoljubja: ljudje so spoznavali, da so si vsi posamičniki jednako vredni, da imajo vsi jednake pravice! Ne vprašuj, zakaj ni že takrat nastopila zlata dóba na Martu. Pač bi bila nastopila da ni poleg mamutov in krokodilov porodila trinogov, krutih oblastnikov: Kentavrov in Sfinks. Na pol človeške podobe, govoreč svoj

posebni jezik in nekoliko pri pameti, kolikor se je ravno tikala njih prida, provzročevali so ti štirinogi nesrečo vse človeške družbe. Bili so strastni, porodili so požrešnost in sebičnost, silo so imeli za pravico. Te nakazni so zdrgnile pódse vse vrednosti. V tistih vekih je bila družabna osnova taka, da se ni dobilo nič brez denarja, za denar pa vse: čast in obilica vsega, česar zahteva poželjivo srce, brezskrbno mehkužno življenje, iz kratka: za denar se je dobivalo vse. Zató si je pridobil denar izredno veljavo in čast; žrtvovalo mu je ljudstvo pravično delovanje, usmiljenje do ubogih rokodelcev, ljubezen do bližnjika in celó prirodne pravice človeka! Spoznavali so denar za občega malika! — Ljudstvo pa je tedaj častilo tudi nje, pri katerih je ležal denar na kupih, malikovalo je tudi veleposestnikom, bogatinom in kapitalistom!»

»Kaj pravita, prijatelja,« vpraša naju Harita, »da takó zamaknjeni poslušava z materjo? Takó je vselej, kadar oče kàj pripoveduje iz prazgodovine. Národ ima sicer povsod dovòlj knjižnic, velike zbirke so napolnjene zgolj z zgodovinskimi poročili, in povsod so kàj poastrežni, bodisi da pride mož ali ženska, za vse imajo dôkaj prostornih čitalnic, toda ker je knjig toliko, pa se ženska res ne more spoznavati po najboljših imenikih ali popisih. In ko dobiš debelo knjigo, katero želiš, ali ti je treba potrpljenja, predno prideš do zaželenе vsebine! In tukaj zopet ne dobiš vsega skupaj, kar bi rad zvédel; večinoma moraš vsake stvarí iskati v drugi knjigi. Kdo bi tudi zahteval, da bi bil vzpričo tolikih minulih vekov samó jeden predmet celotno popisan v jedni knjigi! Zató pa z materjo takó zvesto poslušava, kadarkoli oče kàj pripoveduje; iz očetovih ust zveva vse kàr najnatančnejše.«

»Res je,« povzame Hrizila, »kar govori moja hči. Tajiti pa ne gré, da storí národ vse, kar je mogoče, da si olajšuje pozvedbe o tej ali óni stvári. Zató ima vsaka knjižnica veliko dvoran, kjer učenjaki neprestano in prav umevno razlagajo svoje stroke. Toda kakó bi védel prav za tisto uro, ko pride na vrsto stvar, katera te zanima! Baš zató pa obe takó ceniva očetovo pripovedovanje, da nama ne uide ni besedica.«

»Sedaj se pa poslovimo za nocoj,« dé Arhont. »Harita, pokaži gôstoma spalnico! Ne pozabi jima pokazati tudi zvončnega pritiskála, da pokličeta strežnico, ako bi česa zaželela. Vse druge stvarí pústi za nocoj. Pozno je že.«

(Dalje prihodnjič.)



Kakó se branijo rastline nepoklicanih gostov.

Spisal M. Cilenšek.

Zemeljsko površje je odeto z nebrojno množino raznovrstnega rastjá, katero je premodri Stvarnik takó uravnal, da rabi gospodarju zemlje v raznovrstne namene. Brez rastlinstva si ne moremo misliti človeka; zavisen je od njega takó, da se takoj zgrudi v prah, ako bi mu izginilo bilje. Sevéda bi utegnil v prvem trenutku kdo ugovarjati, češ, živali vender niso pod nič in njih meso nam gré sósebnó v slast. Vsega tega ne zanikavamo in tudi ne moremo, toda prva podlaga jim je vender rastlinstvo, katero jih neposredno ali posredno oskrbuje s hrano. Zverí se res ne pasó po tratah, temveč prežé kje v kotú, da napadejo in razmesarijo nedolžno žrtev, ki se je brez slutnje približala krvoloku. Ali to niso mesojedci, ampak njim je pogrnjena miza v prosti prirodi, kjer navadno ni težko dobivati grízljeja. — Ker se torej vse živalsko in človeško življenje naslanja na rastlinstvo, ker mu je to neizogibno potrebno in ker brez njega niti najmanjše organsko teló ne more živeti, zató se nam ni čuditi, ako nahajamo v njem nekovo čudotvorno moč, katera je pomlaja in na drugo roko brani neizogibne pogube. Ta moč je v cvétu, iz katerega se naredí plod in rodí kaljivo seme. Čemú neki bi bila rastlina brez cvetú? Vsakdo bi ji oponašal prostor, kjer je pritrjena v zemlji, iz katere pije hraneče snóvi; oponašal bi ji svetlobo in zrak in sploh vse, česar potrebuje k svojemu razvitku! In ne delal bi ji krivice, zakaj izginila bi v svojem času s površja brez sledú, in dotični prostor bi ne vzprejel druge, temveč ostal bi prazen, gol — strašni nasledki! Da temu ni takó, vémo predobro, in dostikrat nadlegujejo zanikarneža razne zelí, katerih ni nikdar vabil, h katerim nikdar ni hodil v svate. Prišle so prav sáme, da na novem dómu ustanové delavnico in dovršívši nalogo svojo, zapusté vidne sledí brezmejnega razmnoževanja.

Rastline se torej razmnožujejo in sicer po kaljivem semeni, katero dozorí iz cvetú. Vzemi ji cvet, in vzel si ji vse. Za rastline je cvet največjega pomena, in vsaka je prikrojena takó, da cvetè ob svojem času, hotèč doseči svoj namen in zvršiti prevažno nalogo. Toda rastlina je v neprestanem vzajemnem delovanji, in sicer takó z

neorgansko prirodo kakor z živalstvom; vzpričo tega razmerja pa so možne raznovrstne motitve, katere vplivajo na cvet. Nekoliko so to také zvani prirodni dogodki, kakor slana, suša, vetrovi i. t. d., nekoliko pa živali, katerim je po večnih zakonih odkazana rastlinska hrana.

Najočitejše so poškodbe po velikih živalih, zlasti po prežvekovalcih, kopitarjih i. t. d.; menj očite, dasi zaradi tega ne menj čutne, pa so óne po manjšem živalstvu, sósebnó po polžih in žužkih. Polži so jako nevarni nepoklicani gostje. Res je sevéda, da jih ni pogostoma v cvétu, toda vendar ne zató, ker jim menda cvetni deli ne prija, ampak zató, ker se jih rastline obranijo precéj lahko. Rastlina se jih že odkriža, ako ji je prilepila priroda ondu, kjer mora nepoklicani gost navzgor, nekaj nizdolu strčéčih ščetin in bodic. Le pomislite, kakó mehak je njega život in kakó občuten za vsakovrstno ost! Toliko da se je nerodnež prislínil do takega jeza in zadel ob bodico, že obrne voz, ne menéč se za to, kakó bi morda po drugi stráni zlezal do cveta, in slini nizdolu. Toda ta izkušnja ga ni poučila prav nič, in o prvi prilíki ga zopet najdeš kje prilepljenega na steblo. Tudi mnogovrstni mehki žužki, zlasti mehke ličinke, prav radi pohrustajo nežne cvetne dele, ako le morejo do njih. Toda navadno se morajo na potovanji po rastlinah ustaviti pred napravo, ki jim zastopi pot.

Izmed žužkov z mehko odejo so jako škodljive nekrilate zelne uši ali listne ušice. To so vam povsod nepoklicani gostje, kjerkoli se naselé. Iskati jih ni treba, povsod jih je več nego dovólj. In kar je sósebnó važno, kár na stotine jih nahajaš po spodnji stráni nežnejših listov, po recljih posameznega cveta in celih razcvetij. Tú se nastanijo navadno v také gostih gručah, da rastlinskega površja niti videti ne moreš; ondu zabodejo svoje dolgo tanko sesalo in vlečejo sok iz rastline. Da ji také izsesavanje ne gódi, menda ni treba naglašati, saj si gotovo že opazil, da dotični deli zaostajajo v rasti; izgubé svojo prirodno barvo, namehurijo in spačijo se také, da ne morejo več opravljati svoje službe. V cvétu ne najdeš pogostoma listnih ušic, in to sevéda zaradi tega ne, ker se ne morejo priplaziti do njega. Morebiti bi pa vendar kdo temu oporekal in trdil, da jim ni do cvetnih delov in da rajši srkajo drugje. No, pa poskusi in položi živalce na cvet! Prav nič se ne bodo ustavljale in izbirale, temveč zadrle bodo sesalo in pile sok — dokaz, da jim gré ta hrana v slast. Položiš li ušico na kosmat ali pajčevinat ali ščetinat in bodéč list, giblje se jako nerodno, ker se zamota z dolgimi nogami v kosmatinice in obtičí, kakor da je privezana z vrvmí, ali pa se rani ob ostrih zobcih in trdih ostéh. Takih listov in listnih skupin se ogibljejo nekrilate ušice, kolikor

najbolj morejo, in nahajaš jih po steblih in cvetnih rečljih samó do tja, kjer se začenjajo omenjeni izrastki na obodih in čašnih lističih.

Veliko več pa je takih žužkov, katerih teló ni mehko, ampak okovano s trdnim kitinastim oklepom. Tem niso zapreke niti najostrejši zobci niti najtrše ostí, prav lahko se izmuznejo med njimi in korakajo na viš. Toda ravno med njimi je mnogo takih vrst, katere provzročujejo s svojim posetom zeló kvarno motitev cvetnih delov, in to zlasti tedaj, ko se je cvet odprl, pričakujoč posetnikov, ki naj prenesó njega cvetni prah na brazdo sorodne posrednice. Najnaravneje je pač to, da se ne strinja njih telesna velikost z napravo, kakeršno je dobil cvet po materi prirodi, da namreč živalce vzpričo prepíčle telesne obilosti ne dosežajo niti prašnic, napolnjenih s cvetnim prahom, niti brazde, da bi obvisel prah na nji, kadar iščejo medú, ponajveč skritega na dnú cvéta. Takó nastane dvojna škoda. Prvič se porazgubi méd, namenjen le takim žužkom, kateri omogočijo po svoji telesni postavi oprášitev, t. j. prenos cvetnega prahú iz jednega cvetu na brazdo sorodnic. Kjer pa ni vode, izostanejo pripravi posetniki in na drugo roko sevédá izostane tudi oprášitev. Drugič se mnogokrat pripetí, da je dnó napolnjeno z nepoklicanimi gosti, in takó je mogoče, da ne morejo óni, ki bi zvršili oprášitev, potisniti sesala do dná.

Žužki s trdnim kitinastim oklepom so ali krilati ali nekrilati. Prvi prihajajo, ako živé ob rastlinski hrani, največ po zraku, letéč na cvet, drugi pa morajo po stebelu in listih kvišku, da dospó do slaščice. Ti nekrilati žužki niso cvétu nikdar na korist, in to tudi taki ne, ki so dosti veliki, da bi osmukali s prašnic cvetni prah ali dosegli brazdo. Blagovoljni čitatelj pač lahko razsodi, kakó je neki to mogoče. Pomisli naj zlasti tó-le. Nekrilati žužek se je priplazil v cvet, nasrkal se ondu medú in se doteknil tudi prašnic. Na njega kosmatinicah obvisí kolikor toliko cvetnega prahú, in takó obložen se odpravlja z rastline, da pride do druge, kjer zopet lahko nekoliko posladká. Ali pot je dolg, zakaj treba je na zemljo in zopet splezati po stebelu in listih visoko visoko v zrak. In če tudi ne jemljemo v poštev časa, koliko nevarnosti pretí cvetnemu práhu na tem dolgem potovanji! Ni li morda res, da se lahko osmuče ob listih, steblih in kocinah; in potem, kakó lahko pride v oblast vetru! Tudi dež bi ga pokvaril. Kdo pa nam je dalje porok, da je cvet, do katerega se priplazi nekrilati žužek in navzlic vsem neugodnostim prinese s seboj nekaj cvetnega prahú, tudi tisti cvet, ki je zánj pripraven? Kakó lahko se namreč pripetí, da žužek, prišedši z rastline na zemljo, leze dalje in si poišče druge, nesorodne rastline, ne da bi se menil za prejšnjo. Ves trud je bil za-

stonj. Iz vsega tega se vidi, da imajo časih zelo drobni cvetovi, celó taki, v katerih bi tudi najmanjši žužki, prerivajoč se do medovnikov, osmukali cvetni prah, oziroma prišli z brazdo v dotiko, posebne naprave, ki jim branijo do medú in to zaradi tega, ker ne morejo zvršiti také važne naloge — ker ne morejo oprášiti brazde sorodne rastline. Vse take žužke prištevamo nepoklicanim gostom. — Popolnoma drugače pa se vedó krilati žužki. Prav spretno brenčé po zraku od cvetú do cvetú; tù vzamejo s prašnic cvetnega prahu in ga odložé ondu na brazdi. Ti ne poznajo nobene dalje, nobene ovire. Sosebno pa ugaja rastlinam to, da ti gostje dostikrat kàr zaporedoma zahajajo le k enakim cvetovom in opravljajo nevedé in nehoté službo, ki je z ozirom na veselstvo nepopisnega pomena. To so vam poklicani gostje, ki so cvetu dobro došli, da ohranijo rastlini zárod.

Izmed nekrilatih žužkov te vrste so jako nadležne povsod razširjene nekrilate mravlje, ki kàj rade iztikajo za medom. Kjer so se utaborile n. pr. listne ušice, pridružijo se jim skoro tudi mravlje, da srkajo slaščico, ki se prvim cedí iz posebnih cevíj. Da jih je povsod polno, kjer nezavarovan leží med, sladkor, sladkornata tekočina, sladkornato posušeno sadje i. t. d., to je dovólj znano. Kar se tiče medú v cvetu, bati se jih je tudi zató, ker sladkornate snovi ovohajo že iz dalje in hodijo tudi ponóči za hrano. Da pa najdeš teh živalc le malokdaj v cvetu, to provzročujejo mnogovrstne naprave, katere jim zapirajo pot do medovnikov. Če se pa takšna naprava ni razvila, ali če cvetu ni več potrebna, pritihotapijo se takoj mravlje in začnó gospodariti po svoje.

Izmed naših domačih rastlin je v zadnjem pogledu jako poučen vélíki odolín¹⁾; lepa rastlina z velikimi zijalastimi cveti, ki rase najrajši po starem zidovji. Dokler ni brazda oprášena, zaprt je cvetni venec in nobena mravlja ne more do medú. Kadar pa séde n. pr. na cvet čmrlj, butne krepko óbenj, in zdajci odstopita venčevi ustnici druga od druge in on potisne dolgo svoje sesalo v medovnik. Ako je bil že prej na enakem cvetu in je sedaj pritovoril iz njega cvetnega prahu, iznebí se ga tù, zakaj cvetni deli so také ustvarjeni, da pride kosmatin do brazde in do prašnikov. Na brazdi odloží svoj tovor, iz prašnic pa si naloží novo butaro na ráme; in hajdi naprej s trebuhom za kruhom. Takó se potí siromak od jutra do večera záse in za svoj zárod, in niti ne sanja se mu, koliko preímenitnega dela je opravil. Ali glejte čuda! Kadar je brazda oprášena, pojenjava napetost in med górenjo in spodnjo ustnico se napravi precejšnja od-

¹⁾ Antirrhinum majus.

prtina, dovolj velika, da more mravlja skozi njo v cvet, kjer políže iz medovnika slaščico, kolikor je je ostalo čmrljem in drugim krepkim gostom. Vse to je popolnoma umevno, zakaj opisana naprava nima za cvet več pomena, kadar je rastlina dosegla svojo zvrho. Na drugo stran pa ne moremo očitati prirodi skoposti; obratno, prav pogostoma se primeri, da razsiplje svoje darove ne gledé na to, kdo jih uporablja. Čemú bi neki zapirala še sedaj mravljam pot do kruha, ker ji ne morejo več škodovati?

V obče pa moramo povedati, da je mnogo krilatih žužkov, živečih ob rastlinski hrani, ki so ali poklicani ali nepoklicani gôstje. To je zavisno od tega, kakó navadno zahajajo k rastlinam. Žužki, ki se navzlic svojim krilom plazijo po rastlini na viš, želéč dospeti do medú, stojé v jedni vrsti z ónimi, katerim je priroda menda pozabila podariti táko orodje. Celó óni, ki prihité le po zraku na cvet, niso vselej dobro došli; to pa je zavisno od pota, po katerem se sučejo proti medovniku. Vse to bomo natančneje obravnavali pozneje in pokazali častitim čitateljem, kakó so ustvarjeni cvetovi in kakó se branijo nepoklicanih gôstov.

(Dalje prihodnjič.)



Pozdrav.

Letí na sever mi oblak,
Takó ponosen in legak!
Nad mestom belim obstoji,
Pregleda hiše in ljudi.
Zdaj v jedno hiš pozrè molčé;
Zakaj mu lica plamené? . . .

To ni oblak pod nebom bil,
Moj duh je plaval lahnokríl.
Tam deve zrl je vitki stas,
Nje ust srebrni slišal glas.
Nizdolu vzdihnil je pozdrav,
Do južnih vrnil se nižav . . .

y.



O pomenu naših krajevnih imen.

Sestavil Evgen Lah.

(Dalje.)

V.



gledali smo si našega kmeta in ga spoznavali v njega sicer starokopitnih, vendar večinoma praktičnih nazorih. Poglejmo še nekoliko v obrtniško življenje. Dejali smo že, da je kranjska priroda in zemlja zelo bogata, in slišali, da jo je naš ratar pridno uporabljal zase. Vprašajmo se, ali je tudi naš obrtnik kaj mislil na Vodnikove besede: »Glej, stvarnica vse ti ponudi, le jemaj od nje ne zamudi.«

Tudi naši obrtniki že od nekdaj niso bili leni. Dobro in marljivo so pletli in predli. Odkod sicer vipavske *Šturije*, mimo domžalskih tudi bohinjski *Slamniki*, laško *Retije*, kostanjeviške *Vrvi*, zatiški *Bič*, loške *Mette*, dolenski *Metlika*, kraški *Košani*, čemu sicer šmarijsko *Laniše* in litijski *Kolovrat*?

Rekli smo že, da so dostojno cenili korist in pomen železa. To bi pa sicer ne bilo mogoče, da ga niso tudi uporabljali. Bili so pa dobri kovači, to nam pričajo vasi *Kovski vrh*, *Kovačja vas* in *Kovačji grad*, *Kovor* in *Lopata*. Imeli so svoje *Naklo*, kládivo (vas *Kladje*). Da je bil njih obrt že močno razvit, da se je uspel celó do industrije, kažejo nam vasi *Plavž*, *Stara Fužina*, več *Fužin* in *Cajnarij*. Kolarkega obrta nas spominja vas *Kolarice*. Bili so tudi že zvédeni ključavničarji. Imeli so svojo *Ključevico*; dobivali so sósebno dosti naročil za izdelovanje zapahov, ker so se varovali premno gih tatov. Saj smo že slišali, da so imeli takrat tatovi zelo dobre dni, ker je bilo malo straž, biričev in sodnikov. Zlasti po Kočevskem prebivalstvo ni bilo varno in se je skrbno zapiralo. Tam imajo kar svoj *Pröriegel*, *Grossriegel*, *Unterriegel* in *Ramsriegel*. Ker so imeli obilo železa in svoj *Rudnik*, treba je bilo tudi rudarjev, da so rudo izkopavali. Imenovali so jih knape, in domá so bili iz *Knapovega* v loških hribih. Da so imeli že takrat mizarje, ni dvojbe; kdo bi bil sicer izdeloval mnoge *Police* in *Klopce* in druga mizarška dela? Poznati so morali že kleparski obrt, sicer bi jim ne bile znane *Žice*, *Žlebi* in *Žlebič*. Tesarsko delo, dasi najpreprostejše, šlo jim je tudi že dobro izpod rók; stesali so si *Štango*, *Kol* in *Kij*; poznali so pa tudi *Kolobec* in *Količevo*. Lončarji in steklarji močno potrebujejo kita. Ker so tudi to lepilo že poznali, kar vidimo iz *Kitnega vrha*, morala sta jim biti znana tudi imenovana

obrta. Dejali smo že, da je bilo svoje dni po Kranjskem dôkaj divjačine in da so jo tudi močno preganjali, toda ne le zaradi ukusnega mesá, ampak tudi zaradi kože, ki so jo dajali strojit in so jo prodajali za lepe novce. Tega zelo hvaležnega posla nas spominjajo kraji *Oderga*, *Ogulín* in *Kožljek*. Ne le s kožami, tudi s ptičjim perjem so morali tržiti prav dobro. Ustreljenemu ptiču so vzeli perje in imenovali ta proces smukanje (vas *Smuka* pri Žužemperku). Osmukano perje so prav dobro spravljali v denar. Kupci so je rabili za blazine in za »tuhinje« po posteljah, katere so morale biti znane tudi po Kranjskem (*Zgornji* in *Spodnji Tuhinj*). Govorili smo že o tem, da so si Kranjci zgodaj zidali hiše in da so imeli vso tvarino za ta namen. Obrtnike, ki so bili bolj pridni v tem poslu, imenovali so zidarje. Da je to res, pričajo vasi *Zidani most*, *Prezid* in *Podzid*.

Še dveh, dandanes sósebnó razširjenih in nekamo sósebnó popularnih obrtov ne smemo prezreti, ta sta: čevlarski in krojaški obrt. So li že naši pradedje nosili denašnje pravilne dolge škornje, ki pripadajo národní nošnji, ali so jim bili znani navadni čevlji, ali so že poznali različne kroje in oblike obuval, o tem nimamo pozitivnih poročil. Jedno pa je gotovo: poznali so hribovske lesene coklje, za katere so izdelovali po različnih krajih potrebne lesene žeblice. Tega obuvala nas spominjajo *Coklovci*, dà, cela pokrajina, to je *Coklarija* s svojim *Coklborgom*. Sklenimo obrtniški krog z najložjimi zastopniki. Morda niso bili takó spretni v vdevanji kakor dandanes. Če so namreč nit potegnili skozi iglino uho, zagotovili so si jo z velikanskim ozlom, da jim ni ušla. Dasi pa so bili še nespretni, o njih bitji sta neovržna dokaza vasi *Iglenik* in *Vozajl*. Tudi niso delali po enem kroji; imeli so že dosti ukusa in poznali različne *Noše* in *Nošice*.

Ali so se obrtniki že takrat ločili v ukazujoče mojstre, delajoče pomagáče in pretepane učence, o tem se ne dá sklepati. Skoro gotovo so pa vendar že poznali pri delu različne stopinje. Dokaz temu je naša *Mojstrana*, ki bi sama ne imela nobenega pojma, ker vsi gotovo niso bili mojstri.

Kakor obče znano, bila je tlaka odpravljena šele v novejših časih; nobene dvojbe torej, da je morala biti znana našim ljudem (vas *Tlaka* pri Moravčah).

Naši ljudje so tudi že kuhali, toda ali so imeli kuharje ali kuharice, o tem zgodovina molči. Tudi ne vémo nič natančnejšega, kakšne posode so potrebovali. Da so bržkone poznali lonce, skledé in koze, to smo že dokazali, ker sta jim bila znana lončarski obrt in koza. Posebno gotovo pa je, da so kuhali v ponvah (*Ponova* vas pri

Šmáriji). Toda to vam je bila kuha brez netila. Vžigalic še niso poznali, s kresilom pa tudi ni vedno šlo. Kaj so hoteli: jesti so morali, surovo ni bilo vse dobro. Hajdi v *Kropa* po kropa, na katerem so si skuhali dobro zabeljenih štrukljev (*Štruklova vas*). Odprta ognjišča, nič dimnikov, vrhu tega velika malomarnost in neopreznost — kaj čuda, ako je bilo na Kranjskem toliko požarov, da ga skoro ni kraja pri nas, kateremu bi bilo prizanešeno v tej stvári: vasí *Zažar*, *Grmada*, *Paloviče* (več); odtod tudi toliko pogorelcev in cela vas tega imena. Bridka izkušnja uči; treba se je bilo ozreti po pomočkih proti temu elementu, treba je bilo najprej tudi večje skrbnosti in opreznosti. Nastali so dimniki, in treba je bilo dimnikarjev, ki so sajaste dimnike pridno snažili (*Sajovec* in *Sajeviče*).

(Dalje prihodnjič.)



Drobne pesmi.

4.

Ljubezni? Med nama mogoče je ni!
 Kje ljubi zvezla temni oblak?
 Kje ljubi jutro večerni mrak?
 Ljubezni? Med nama mogoče je ni!

Obrni, obrni od mene okó!
 Ti, dèkle nežno, ti živa pomlad,
 Umoril bi tebe jesenski hlad...
 Obrni, mladenka, od mene okó!

5.

Iz srca vročega globine
 Molitva mi kipí;
 In dviga se, hiti v višine,
 Oblake razdeli.

Do solnca in do zvezd vztrepeče,
 Odprè se ji nebó;
 Hití k Očetu in proseče
 Izreka željo tó:

»Na pota sipaj nji svetlobo,
 Pomládi večne raj;
 A nji namenjeno grenkobo
 Pa méni, méni daj!«

6.

Jesenski piš tulèč besni
 Po polji, po dobravah;
 Odnáša listje, ž njim dreví
 Po hribih in planjavah.

Zakaj ne moreš, silni piš,
 V srcá mi globočine,
 Da žalostne mi odpodiš
 Iz njega vse spomine?

Rádinski.



Jara gospôda.

Povest. Spisal Janko Kersnik.

(Dalje.)

VIII.



meniten dan se je bližal Grobljanom.

Več mesecev že je propovedoval župnik ob raznih prilikah z lece, da bode letos prav sto let, odkar je bila ustanovljena domača fara, in da je treba kâr najslovesneje praznovati ta spomin. Njega besede niso padale na kamenita tlâ, zakaj kmetško in trško prebivalstvo, katero se navadno ni štelo med našo gospôdo, bilo je takoj silno vneto za posebno proslavo te stoletnice. Očetje in žene, vsi so bili jedini in tudi popolnoma zadovoljni s tem, da bode s slovesno božjo službo, s pokanjem topičev in z ofrom za cerkvene potrebe vse opravljeno; zvečer potem sevêda godba v krčmah, nekoliko plesa za mlade ljudi, starim pa zajamčena pravica, da se nekoliko napijô.

Pri gospôdi pa župnikov poziv tudi ni ostal glas vpijočega v puščavi. Trebalo ji je res že posebne prilike, da stopi iz svojega vsakdanjega gibanja in da vsakdo pokaže, kaj in kakô znâ tudi tedaj, kadar ne gledajo nánj samó domače oči.

Ampak slavnost farne stoletnice bi bila premajhna, da je ostala samó med cerkvenimi stenami in se končala zvečer v zatohli krčmi s pretepom domačih in tujih fantov; prvo je za župnika, drugo je za kmeta, za gospôdo pa ne ostaja skoro nič. Ali kakor vselej v kritiških slučajih, takó se je oglasilo tudi tù več rešilcev, ki so izvirne svoje ideje vrgli med kritiški ugibajoče občinstvo.

Učitelj se je spomnil, da grobeljska šolska mladina še nima svoje zastave, dasi jo imajo že davno vse sosedne šole; notar Mali pa, ki je poleg svojih uradnih opravil čutil vedno neutешljivo potrebo, da se je vtikal v vse možne druge javne posle, presenetil je nekega večera družbo pri Krači s predlogom, da je o priliki farne stoletnice ustanoviti — gasilno društvo.

Razgovora je bilo veliko; o šolski zastavi ne toliko, zakaj tù se je vsakdo z majhnim doneskom odkupil jedenkrat za vselej; predlog o gasilnem društvu pa je provzročil obširno razpravo.

»Kje dobiti denar?«

»Kje člane?«

»Vse, vse — ako se le hoče!«

Takó je šumelo po Kračini sobi. Vrbanoj, ki je bil nocoj izjemoma posetil družbo — zakaj odkar je bil oženjen, prihajal je le malo — lokdaj v krčmo — vrgel je sedaj in sedaj v razgovor ironično opazko, kateri pa ni bilo pravega odziva. Vsi so zmatrali vprašanje o gasilcih jako resnim in se stvarno razgovarjali jako živo.

Le adjunkt Pavel je trdovratno molčal in vlekel ob svoji pipi.

»No, ti pa ne zineš nobene — sevêda, ker pripadaš pravim kočarjem — danes tukaj, jutri tam!« razvname se zdajci notar. »Skoro bi ti želel, da ti zgorí tisti tvoj kovčeg s tremi pari nogavic! Morda si ga celó zavaroval za cel tisočak?«

»Ne jézi se, Tinče!« zasmeje se Pavel; »jaz često ugibljem kaj drugega. Gospôda slavna, usojam si vas opozarjati na drugo važno stvar,« pristavi z zlobnim naglasom, »ki se pa tiče vprašanja, katero ste že rešili, kakor mislite!«

»Kaj? Kakó? Katero?«

»Jaz menim šolsko zastavo!«

»No ta je vender srečno pod kapom!« deje davkar.

»I sevêda! Denar je tù, zastava se tudi hitro kupi — blagoslavljala se bode tudi — ampak —« Adjunkt hudomušno prestane.

»No, kaj — ampak?« hití učitelj.

»Kumice še nimate — kumice je treba!« pristavi Pavel hladno.

Ta opazka provzroči za nekoliko trenutkov splošen molk.

»Kumice, ki zabije prvi žebelj v banderišče, ki podarí lep svilen trak, z zlatom in srebrom pretkan in prevezan ter ga pripnè na banderišče, potem pa pogostí šolsko mladino — te je treba, gospôda moja, o tem se razgovarjajmo!« Takó je modroval Pavel nekamo svojeglavno.

»To je lahko dobiti,« deje notar.

»Ne vém, ne vém,« méní dvojèč doktor-ranocelnik; »ta čast veljá nekaj desetakov; ne vém, ne vém!«

»Res je,« pristavi poštar in ziblje glavo; »šestdeset, sedemdeset — morda sto goldinarjev!«

»Kaj bode te ugibali, gospodje?« oglási se Vrbanoj; »tukaj nimate izbirati — k notarjevi gospé pojdite; Tinče, ki si itak preveč služi, bode že plačall!«

»Kajpada!« zavrne ga notar na pol smehom, na pol nejevoljno; »jaz vém boljšo kumico: sodnikovo gospó! Domačinka je, najmlajša

med našimi gospémi in žena najvišjega dostojanstvenika, kar jih imamo v trgu — živila kumica: gospá Vrbanojeva!»

»Živila!« pritrdijo sodrugi, toda v vsem vzklíku ni nič odkritega, nič veselega.

Davkar se je spomnil svojih treh hčerá in njih tihe jeze na Ančiko, poštar še vedno ni mogel pozabiti, da je bila prej točajka, Tinče je pa s svojim predlogom hotel biti zlobnejši, nego se mu je posrečilo, zakaj tudi on se še ni mogel prav privaditi Ančiki kot sodnikovi soprogi. V medsebojnem pogovoru jo je še vedno silno težko nazival »gospó«. Trgovca, ki sta nocoj tudi sedela v družbi, kričala sta sicer na ves glas in pritrdjevala predlogu, pod mizo pa sta se tiho sporazumljena dregala s koleni.

Vrbanoj se je na pol protivil; toda videti je bilo vender, da mu ta misel ugaja. Učitelj pa je ves vnet v jednomer hitel: »Vi dovolite, gospod sodnik, da naprosim prečastito vašo soprogo — kaj ne, da dovolite?»

Doktor je pritrdjeval: »Sevéda, sévéda!« v tem pa po stari navadi trkal davkarja na ráme in v svoji zlobni šali pristavil: »Glej, prijatelj, takšna čast gré samó gospém, samó gospém!« Davkar mu je odgovoril samó z divjim postranskim pogledom.

Pavel se je pri tem izvrstno zabaval; govoril ni, toda videl in čul je vse dejanje in besedovanje ob miznem okrožji in čutil tiho zadoščenje. Bil je sploh čudna zmes lahkoživega in vender resnega, nebrížnega in vender strastnega človeka. Podoben je bil plavaču, ki je vajen trdnó in vestno plavati blizu brega, kateri pa, kadar ga slučajen val potisne proti sredini reke, ni zmožen misliti več na breg, ampak samó na to, da plava dalje — dalje na površji — brez misli, koliko časa mu bode vztrajala moč.

Z Vrbanojem sta bila na videz dobra prijatelja; toda jednaka službena leta in poleg tega uradna podrejenost njegova sošolcu sodniku, óni prizor iz dijaških let, različni nazori — vse to je storilo, da je bila ta prijateljska vez silno tanka. In skoro po Vrbanojevi poroki je Pavel — sam ni znal ni kdaj ni kakó — pogrešal Ančike; pri Krači mu ni več godilo, drugje še menj; zató je ostal sicer zvest stari privajeni mizi, ampak vesel je bil le tedaj, kadar je vrgel preporen predmet v družbo, dasi se sam ni rad spuščal v boj.

Čutil je tudi, da mu boljša polovica let, prisojenih mu po človeški previdnosti, polagoma poteka; on pa še vedno takó sam — takó sam! Da se še ni oženil, to je bilo pri takem značaji popolnoma

umevno. Dasi se žensk ni bal, ampak lahkoživo in nebrižno pričel tù in tam majhno ljubezen, premišljaj in presoja je vender vselej resno in tehtno, kakó bi bilo móči ženo in potem — otroke rediti in vzgajati, poleg tega pa svojemu životu dajati vsega, česar je vaje. In račun je bil vedno pasiven. Takó je trdno in vestno plaval ob bregu samčevem, slučajnega valčka pa še ni bilo, da bi ga odnesel proti sredini.

Ko se je Vrbanoj oženil, udarila je Pavlu misel v glavo, da bi bil on takisto lahko vzel to — Ančiko. In samoljubje, ali nekovo drugo čustvo, tajno in neopisno, dejalo mu je, da bi Ančika imela morda njega rajši nego Vrbanoja. Sedaj, ko je bila izgubljena zánj, zdela se mu je tem vabnejša, in to čustvo mu je raslo od tedna do tedna, od meseca do meseca.

Vrbanojev zakon je bil doslej srečen. Praznovati jima je bilo skoro obletnico svoje poroke, in Grobljani, ki so imeli iz prva silno veliko govoriti o tej »jarogospódski« Ančiki, utihnili so polagoma. Semtertjà se je še vnel razgovor o novem klobuku, katerega ji je kupil sodnik za praznike in katerega je ona — čudom se je bilo čuditi — nateknila na glavo prav takó, kakor je moralo biti. Davkarjeve gospodičine so tudi prav vesele pripovedovale, da gospá sodnikova, ko jih je posetila, ni véděla, ali bi sedla na desno ali na levo stran njih zofe, katera je bila, kakor so čestokrat poudarjale, pokrita z naj-novejšo moderno preprogo. Samó izkušenosti davkarjeve Evfemije se je posrečilo Vrbanojevo privedi na pravi prostor takó, da nihče ni zapazil nje nerodnosti; pol ure pozneje pa je védel to v Grobljah vsakdo, kdor je imel le količkaj razsodnosti v takih važnih rečéh.

Za nekoliko mesecev pa tudi teh in enakih pravljíc ni bilo več. Ančika si je pridobila dobro prijateljico — Valentinovo soprogo. Nihče ni védel, tudi gospé sámí ne, kakó je to prišlo, saj je imela pl. Malijeva celó nad deset let več od Ančike, in notar tudi ni kàj rad videl te njiju razmere; toda navzlic vsemu je bila gospá Vrbanojeva malone vsak dan pri Valentinovi soprogi, in to pogosto občevanje z mirno, izobraženo ženo ji je bilo najboljša šola. Prav iskreno pa vender nista mogli občevati; nekova nevidna stena je bila med njima.

V zadnjem času je tudi adjunkt Pavel večkrat prihajal k notarjevím. Bistro okó gospé Malijeve je skoro zapazilo, da se ti poseti vršé najgotoveje tedaj, kadar je bila Vrbanojeva pri nji, in da se Pavel ni nikdar izognil prilíki, spremiti jo domóv. Govorila je o teh opazovanjih tudi svojemu soprogu, toda Valentin jo je zavrnil malone

osorno: »Béži, béži! Mogoče, da ravná takó zgolj iz nagajivosti, ali pa mu je dolgčas! Resnega ni nič; ti Pavla ne poznaš; sploh pa — čemú hodi ta Vrbanojka zmerom semkaj?«

»Meni ugaja; nepokvarjena, dobra stvarca je to!« pravi ona.

»Haha!« zasmeye se Valentin; »ti tudi poznaš še malo žensk, draga moja!«

»Gotovo ne toliko kakor ti,« deje soproga nekoliko zbadljivo, »in takó temeljito znanje bi me tudi ne zanimalo! Kar se tiče Ančike, no, tù si ti morda kàj bolje poučen —«

Valentin se sedaj zasmeye na ves glas.

»Saj véš, kakó sem prej sodil in kakó sodim še sedaj o tej Vrbanojevi ženitvi! Toda jaz sem jeden tistih ljudij, katere je lahko prepričati. Bog ti daj srečo, ljubica moja, da vzgojiš iz te Ančike kàj posebnega, nji v prid, Vrbanoju v srečo! Pavlu pa na podtikaj slabih nakan!« — — —

»Jaz tudi mislim, da je gospá Vrbanojeva najprej poklicana za ta častni posel,« rekel je adjunkt prav resnega lica, ko je potihnil prvi šum. Valentin ni védel, kakó in zakaj se je v tem trenutku spomnil ravnokar omenjenega razgovora s soprogo. Vse ga je dirnilo nekamo neprijetno.

»Bodemo videli!« izpregovori v tem sodnik, in v teh besedah já bila tudi zagotovljena njegova in Ančkina udeležba pri namerjani slavnosti.

Valentin vender ni mogel mirovati.

»Torej — blagoslavljanje šolske zastave, zabijanje žeblicev, slavnostni govor —«

»Tega bodeš ti govoril,« zakričí adjunkt.

»Četudi!« deje Valentin.

»Potem ustanovitev gasilnega društva — banket —« pristavi Pavel.

»Zvečer pa bal paré — v rokavicah in brez rokavic! Prosim gospod učitelj, da ne pozabite nobene učiteljice našega okraja — vse je treba povabiti — deklet imamo premalo!« pošali se notar.

»Čuješ li, prijatelj davkar?« vzklikne doktor in zopet potrka svojemu sosedu na rame; »deklet imaš premalo, tega ti ni še nihče rekel!«

»Ne vém, ali si pil preveč ali premalo?« razhudi se davkar, dočim se drugi glasno smejejo.

»Premalo, premalo!« zagrohoče se ranocelnik, »zakaj če bi bil preveč — saj véš: in vino veritas — tedaj bi tudi jaz na vse kriplje trdil, da imaš tudi ti preveč — deklet!«

Davkar si ni mogel več pomagati; hudomušnemu sosedu je vrgel debelo psovko v uho, da jo je slišal samó ta, a mož-doktor je imel trdo kožo in se ni menil za take malenkosti.

»Da mi zagoriške učiteljice ne pozabite!« sili poredni Valentin, »jaz ji bodem še posebe pisal.«

»Dobro, dobro!« razveseli se Vrbanoj.

Pavel je storil, kakor da je preslišal zadnji opazki.

»Pa gospoda Frančiška iz Babinega polja! Kaj ne, gospod poštar?« vzklikne na glas,

»Vrag ga vzemi!« zagodrnjá le-tá; in ko odmeva smeh vse družbe od štirih sten, pristavi še v duhu s postranskim razkačenim pogledom na zlobnega adjunkta: »In vas ž njim!«

(Dalje prihodnjič.)



Déklici.

Kdor vídi te, déklica, vsákdo te hvali
In v svoje pogovore vpleta.
Žar tvojih pogledov mladeniče pali,
Ljubezen jim v srcih zanéta.
A náte pogléd moj globoko me žali,
Ker znane so zanjke mi sveta.
Opasna lepota!

Kot v jadernem viru hitevajo vali,
Potaplajo v prěšlost se leta.
Pomládí cvetice se rdí na obali,
Pozimi je s snegom odeta.
Kar lepega v solnčnem se viru zrcali,
Za plen si begočnost obeta
Minljiva lepota!

Da tudi obrazi usihajo zali,
Ne mislite, cvětna dekleta.
Ko starosti so se vam dnevi prikrali,
Zakličete toge prevzeta:
Cvetovi obraza nam niso ostali,
Ostala so srca brez cveta.
Pogubna lepota!

Dolénjec.



Neznani rokopis slovenski v deželni muzeji goriškem.

Poroča m. p.

Milo se stori človeku, kadar čuje, kakó se pogublja živí zanesljivi viri, glasne priče minulih časov celó denašnji dan, ko že vsakdo vsaj na videz kaže zanimanje za vse spomenike minulosti in na vsa usta obsoja pregrešna dejstva ónih, ki ali nevedoma ali zlobno ali iz kateregakoli vzroka uničujejo ali ne zabranjujejo pogube zgodovinskih spomenikov. In vender se vrše vpríčo nas taka — rekel bi — herostratska, vandalska dejanja, ne da bi se mogel človek ustavljati. Kaj tudi stóri oseba, ako celó poklicani faktorji ne mogó ali ne hoté storiti tega, kar se pričakuje od njih? Zató pa moramo zahvaljati vse, ki po svojih móčéh, in naj so še takó oskromne, izkušajo oteti take zgodovinske spomenike.

Kakor mnogo drugih važnih arhivov, moral bi biti uničen tudi arhiv grofov Strassoldov. Prijazno naključje pa je nanese, da je g. prof. H. Majonica za deželni muzej goriški otél ta arhiv, ki je bil že na poti v tvornice v Stražišči pri Gorici. Med obilico pergamenov in drugih listín je bil tudi slovenski rokopis.

Rokopis šteje tri zvezke (15 cm široke, 19 cm dolge). Prvi zvezek obseza slovenske propovedi od str. 9.—214. in je trdo vezan. Na načelni platnici bereš:

Ternio I. Instruzioni. Duino li 14. Giugno P: B: Coope: 794. So süß ein Laster ist, so giebt's doch keinen Frieden — Der Tugend nur allein, hat Gott dieß Glück beschieden. Duino d. 17. Juny 794. 1794.

Na naslovni strani je zapisano s črno tinto:

Verordnungen. — So süß ein Laster ist, so giebt's doch keinen Frieden — Der Tugend nur allein, hat Gott dieß Glück beschieden. — Ein Mensch der Gott gehorcht, erwählt den besten Theil; — Ein Mensch, der Gott verläßt, verläßt sein eigens Heil. — Inu Pridige. Fac: Con: cujus thema: Leges imperantij obligant in conscientia. Nai le so dopadlive te pregrešnosti, toku vender ne pernešejo miru, le famo tugentam je bog njega perdrushiu.

Do strani (incl.) 8. so: Verordnungen. Na str. 9. pa se začena propoved: Evangelium na zheterto nedello po Veliki noži. Propovedovanja sezajo do str. 214. Na str. 215. je: Inhalt. Vrh tega je še 17 strani, ki obsezajo, pričénši od zadi: Religionsunterricht aus der Katedisfufunft des D. Joh. Peter Millers. d. 31ten Decem. 793.

Drugi zvezek teh propovedij šteje 244 strani. Na zadnje platnice notranji strani bereš:

Omnia non mea sunt, non omnia sunt aliena
Sunt mea mixta aliis, sunt aliena meis.

Haurit aquam cribro, qui studet absque libro.

Na zunanji plati pa: (Inft) ruzioni 1795. Druga roka je napisala na to letnico 1840., vendar se prvotna letnica dobro razloči.

Tretji zvezek obseza le dva nečislana sešitka. Prvi sešitek šteje 20, drugi 18 listov. Na načelni platnici je zapisano:

Ternio III. Istruzioni Anno Domini 1796. 3m September. —

Kdo je spisal le-té propovedi, nisem mogel dognati. Obrnil sem se do g. grofa Nikolaja Strassolda, ki pa mi ni vedel naznaniti čisto nič; zakaj: Die traurigen Reste des Archivs, die Prof. Majonica erwarb, (waren) . . . Eigenthum eines verstorbenen Veters. Preč. g. dekan devinski pa niti odgovoril ni na prošnjo mojo. Morebiti boče kdo drug srečnejši.

Iz rokopisa posnemljemo, da je neznan pisatelj le-teh propovedij služil v Devinu v letih 1793.—1796., dalje, da je bil kooperator; začetni črki imena njegovega: P: B: Začetkoma je našemu neznancu slovenščina delala težkoče, vendar je jezik čimdalje boljši. Mož je pisal, kakor je govoril. In uprav to daje spisu nekovo posebnost, ki bi utegnila zanimati filologa.

Evo nekoliko cvetja: fviēt, fvetā, fvejta, po fvejtu; mīēsto, viera, vira, vieter; cirkou, molitu; zhloveki, ludi; kroh, boh, bog, veliko nadloh; pra-fhinga je; u tiſtim zaiti, na krishi; u greheh, u nebeſſeh, na nebi; ſpoſna, de je greſhni; u imeni Jeſusovimo; pred judami, haidami; te poſvetne kra-leſtve (nom.); dugē (dolge); boſhz, dobizhk; flavō, floveſſa; ſvezhenik, ſve-zheniza (svetnik-ica); u kriſtianskeh zhednoſteh; poſhlufh (poſluh); kry, krivy; — rimfkega, bliſhnemu, bliſhnimu, drugega, drugiga; v enej hiſhi; bojſhi; grejſko, peklejſkiga; ſterpeno — ſtrup; pridgajte uſſej pametnej ſtvari; naduſhen; — ſapuſtiti, poleg ſapuſtit; viedet, vieſh viemo, vieſte, vieji; rataji, ſaſtopji (3. pl.); poboſſhamo; ſte ſhlifheli — ſhlifhali; videu, teu; oſnanu, ſturu, pridgau pridigali, ſi primu, ſhou, ſhau, napunla, govort, dapunt; jeti, jit, jiti; virvat, virjemo; ſe ſpominiſmo na; na ginje (jenja) dellat; more meſto mora; ſpoſnej (imp.); die (reče); uojdemo (uidemo) uoſhzhim; na uoſfkeji gori; ſoj, ſoje, k' ſojim; obeden; kir (ker); ne, na; terkaj; taſhen zhlovek; adn, edn; kdu, kdu; tu mo nez ne nuza; al bi na bli mi neſpametni, ki bi na teli; ta folk me zhaſty ſ jeſikam, al ferze je dolezh od mene; koteri; donafhni; toku; popunama; vonder, vender; dergazhi; poſihmau; na ſkriufhi; jeſt vam imam ſa povedati; koker de bi teu rezh; ſa en part . . . ſa en part: naſhe 'noge ſo naſ po leſhkim noſſile; bres ſe ſpomnit; memrati zheſ koga; oſlane ſa odgovorit; jagode na patnoſhtri (Rosenkranzi) prebirat, ſ' uſtmi ferſudrat, ſ' ozhefami okuli

lietat; zhe bomo . . . to bomo; jest te sahualim; boga fhlushit; je biu sarozhen Mariji; i. t. d. rabi le malo tujk; tako ujameš tod in tam n. pr.: trofhtar; kurasho dati; u flauti (Gestalt); urshoh; nuz; lon; doplih; ah-tinga; folk; se na contenà; meretamo; szagat; brumen; fhpraha ali govorjenje; maninga ali mifu; interessiran; visiran; otar (oltar); zvizlat; kompliu; pokregau; fruga; bres tadla. i. t. d.

Na sedmo nedeljo po Finkustih.

Ufaku dobro drevu, dobro fadje pernefse, enu malopridnu drevu malopridno fadje pernefse. Math: 7: 17:

Koker en drev, kateri je od zhlovekou sapufhen u eni pufhavi, en malopriden fad pernefse; en fad bres smaha, en kifeu en terd fad: taku tudi en drev, kateri je u eni dobri semli, kateriga ta flisni, ta saftopni zhlovek ¹⁾ obdeluje, njemu ²⁾ to potrebno ³⁾ semlo, inu mokroto da, bo en dobr, en smahtni, fladki in mehki fad pernefsiu.

Kadar ⁴⁾ pak ta zhlovek shely dobr fad imeti, fkerby on de ta drevu dobr rata, vedezoh, de en dobr drevu ufelej dobro fadje pernefse. On ne sapusti ta drev, ne perpusti debi ta drev velik ratau: ampak on njega obdeluje, on sa njega fkerby dokler je fhe majhen.

Kdu je pak ta drev? — Ta drev fmo mi, inu fadje so nafhe della. En dober drev, kateri dobro fadje pernefse, je en dobr zhlovek, kateri dobre della della. ⁵⁾ En malopridni drev, kateri malopridno fadjè pernefsè, je en malopridn zhlovek, kateri slave hude delle della.

Koker ta saftopni zhlovek fkerby, de ta drevu dobr rata, in njega obdeluje: dokler je fhe majhen, toku tudi v glihi vishi, se more fkerbeti sa tiga zhloveka, dokler je fhe majhen. Dokler je fhe majhen ta otrok, more on biti prou poduzhen, de on na tako visho en dober zhlovek rata, in dobre della bo dopernafhau.

Jest bom dans, ⁶⁾ kir sposnam de je potreba, inu kir mene besede Christusa is danashniga Evang: opominajo, od te potrebne fkerby tih flarifihih proti sojim mlajfhim al otrokam govoriu.

Jest bom govoriu od tih nar bol imenitnih doushnufi ⁷⁾ proti dufhi tih otrok; inu rezhem, vi imate vafhe otroke.

1. svestu poduzhyti.

2. pametno fhtrafati kader so uredni.

3. En dobr exempel dati is vafhim sadershanjam.

Pofhlufhajte is ahtengo, jest h'mali sazhnem.

¹⁾ zhloveki, ludi. ²⁾ njemu, mo. ³⁾ potrebno. ⁴⁾ kader. ⁵⁾ sa njegove slave delle;

⁶⁾ dans, donafhni; ⁷⁾ dushnost.

Pars Ima.

Ta prva vafha doushnoft proti vafhim otrokam, je de imate njih poduzhyti, inu fkerbeti de bodo poduzheni u uffimu kar je potrebno h' isvelizhanju.

Vafhi otrozi so tudi h' timu zilu inu konz u stvarjeni koker vy, nam-rezh; debi boga ¹⁾ sposnali, njega molili, njemu flushyli, inu se isvelizhali.

Kaku bodo oni pak boga sposnali, njega molili, njemu flushyli, kaku se bodo isvelizhali, aku jih bofte pufili, de bodo shiveli u nevednosti koker ta nespametna shivina? ²⁾

Kaku bodo bogu dopadli? kaku sapovedi daponli? ³⁾ - kaku daponli doushnofti proti bogu, fojimu blishnimu, ⁴⁾ inu sam sebe? aku ne bodo poduzheni. Al kdu jih ima poduzhyti? — Ozhe inu mati.

Ufaki pametni zhlovek porezhe, de tisti, kateri eniga otroka rody, je doushan ⁵⁾ njega tudi rediti, to je, njemu ta potrebni shivefh, to potrebno oblazhilo dati. Ta otrok pa nima le samo tellu, ampak tudi eno neumerjuzho dufho. Kir tedaj ufaki, kateri eniga otroka rody, je tudi doushan njega rediti, taku je on doushan, tudi sa ta nar bol imenitni tal, ⁶⁾ sa dufho fkerbeti, more trahtat de se ne ferdama dufho fojiga otroka, more trahtat de bo u uffimu poduzhen, kar je potreba h' isvelizhanju.

Mi nimamo zajta, sa to so Mafhniki, de poduzhijo nafhe otroke; taku more bit ⁷⁾ fdaj mislite. Tu ni tulku zhudno, de vi vafho doushnoft, otroke poduzhyti na Mafhnike postavite, na Mafhnike denete: tu pak je zhudno, de vy, kir sposnaste de Mafhniki so sa to, ne poshlete vafhe otroke bol flifno h' christianskimu nauku; de jih pufite ob tistej uri is shivino vun jit; ⁸⁾ ob kateri se dershy kristianski nauk; tu je zhudno de jih ne perfilite u zirkou ⁹⁾ priti, katera ob zajtu tiga Christijanskiga nauka je zelu prasna.

Kdur zvibla naj le pride u zirkou ob tistim zajtu, inu on se bo sazhudiu, de kir tulku hifh se tukej snajde, vender ¹⁰⁾ kumej 10 al 15 Pershon h' christianskimu nauku pride. Kir sposnaste de je doushnoft tih Mafhnikou vafhe mlajfhi poduzhyti, tu je zhudno, de jih sami ne perpelete, tu je zhudno, de sami ne pridete, sa njim dati en dobr exempel, koker nom Christus en exempel da, de imamo beffedo boshjo poshlushat, defilih ¹¹⁾ tisto saftopmo, snamo. Christus je u tempelni, kir je 12 lejt imeu poslufhau phariserji: defilih, je on koker bog vezh vejdeu, koker uffi uzhenike judouske postave.

Hir Mafhnike vafho prvo doushnoft otroke poduzhyti na se usamejo, taku je tu zhudno, de vi leto veliko dobroto, taku malo taku flavo ¹²⁾ sposnaste.

¹⁾ boh; ²⁾ shvina, ³⁾ daponli, napoumen, popunama ⁴⁾ blishnemu, rimfkega
⁵⁾ nadushen ⁶⁾ teil ⁷⁾ morebit ⁸⁾ jeti, ⁹⁾ cirkou ¹⁰⁾ vunder ¹¹⁾ deffiglih ¹²⁾ flab.

Vi fkerbite sa zajtno shiulenje, sa grunte, sa shivino, bogatyto zeu dan, zele tedne: sa dufho, sa poduzhenje pak vafhiih otrok taku malo fkerbite. Premiflite sanaprej de je vafha perva doushnoft Poduzhyti vafse otroke inu fkerbeti, de bodo poduzheni, je pak vafha druga doushnuft otroke, kader fo uredni pametno fhrafati.



O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje.)

III. Lampljeve čitanke.

Kaj torej zahtevajo »instrukcije« od čitankarjev?

Malo in vender jako veliko; kakor je maršal Trivulzio dejal, da treba k vojevanju zlasti treh rečij, namreč: denarja, denarja, denarja, takó poučarjajo tudi instrukcije v navodilu za nemško čitanje vedno, vedno in vedno: formalno stran. Človek bi mislil, da bi moralo to biti nemškim čitankarjem jako po volji, ker so »instrukcije« takó liberalne ter jim na materialno stran, razven nekaterih določil¹⁾, ne stavijo nikakešnih pogojev in ne delajo nobenih ovir in da so veseli, ker jim je poleg strogo določene metode zagotovljena pedagoška prostost gledé učiva in štiva. Toda čudno! Kakor bi jim bilo ukazovanje in svetovanje ministerskih »instrukcij« prelahkotno in nedostatno, ne zadovoljujejo se z njimi. Liki jahačem-glumačem, ki hočejo svojo izvežbanost razkazati strmečemu gledalstvu ob umetnih zaprekah n. pr. ob obročih, s popirjem prevlečenih, ali jahajoč na jedni nogi ali pa zajedno na treh konjih, prav takó nemški čitankarji tekmujejo, kdo bi prekosil drugega, izumivši najbolj umetalne in zvite ovirke, jarke in pregraje. Ko prebiram nemške čitanke in njih pripomenke, ne morem se načuditi, kakó iznajdljivo razvrščajo njih sestavljalci berila, v kakó skrivnostno zvezo ja spravljajo med seboj in z zgodovino, zemljepisjem in prirodoslovjem. Največjo slavo pa si je v tem oziru pridobil Lampelj (Leopold Lampel, profesor na akademski gimnaziji), čegar berila so uvedena tudi po nekaterih gimnazijah v slovenskih pokrajinah. Ta mož si je zveržil celo sistematiko in shematiko, katera ga po njega mislih takó varno vodi pri izbiranji in

¹⁾ N. pr. vis. odl. minist. za uk in bog. z dué 17. II. 1876, št. 2501., gledé obsega čitank; dalje določbe o povzdigi нравstveno-verskega duhá in patrijotiskega mišljenja, določba o pravopisu.

razvrščevanju štiva, da se ž njo izključuje slučajnost in subjektivnost in se štivo vrši po nekaki objektivni neizogibnosti. Kdor misli, da pretiravam, naj čita pripomenek k prvi izdaji njegove čitanke za prvi razred avstrijskih srednjih šol. (Na Dunaji. Alfred Hölder.) In Lampljevi nazori so našli obilo priznanja; sevéda: bolj ko si pozitiven, več najdeš pristašev, najmenj pa jih najde negativni filozof, ki priznava se nonnulla nescire. Ker pa so Lampljeve čitanke uvedene po nekoliko po naših gimnazijah (n. pr. na goriški) in bode resno misliti na njih nadomestilo pri potrebnih preosnovi nemškega pouka na slovenskih gimnazijah („slovenskih“ umeti cum grano salis) in ker se mi vidi, da so Lampljevi nauki malce vplivali tudi na slovenske čitanke, in sicer ne v njih korist, tedaj je menda upravičeno, da se nekoliko pomudimo pri Lampljevi mistiki.

Predno še so izšle »instrukcije«, dospel je ta mož po teoretiškem poti do zaključka, da čitanje pospešuje duševni razvitek pri mladini in zlasti nje нравstveno vzgojo. To je gotova resnica; saj imajo posredno, (a tudi samó posredno!) vsi učni predmeti to zvrho. Toda mož mora biti gotovo Herbartovec, drugače bi se ne bil zaril takó globoko v teoretiškem svojem razmišljanju, kakor se je v izvestji I. c. kr. nemške gimnazije v Brnu za leto 1876./7., pišoč „Ueber den Einfluss der Dichtung auf die geistige Entwicklung der Jugend und insbesondere auf deren sittliche Bildung“. Kar je ondu dognal z ozirom na poezijo, to uporablja v omenjenem pripomenku (leta 1882., tedaj še predno so izšle »instrukcije«) tudi za prozo. Hladno-krvno, menda z logaritmi v roki, razdeljuje mladino po dveh stopinjah; takisto deli poezijo (v epiko, liriko). Potem računa takó-le: Dečki v I. šoli imajo devet do enajst let, tedaj so na meji med 1. in 2. stopinjo, tedaj tudi čitanka uberi srednji pot med poezijo 1. in 2. stopinje, med epiko in liriko. Takisto se klasifikujejo in kategorizujejo нравstveni ali etiški motivi, zemljepisne in zgodovinske tvarine (učenec-prvošolec se pri nemščini pripravljaj na zgodovinski pouk v drugi šoli! Ali ne bi moglo biti tudi narobe, da bi zgodovina krčila pot nemščini? „Umgekehrt ist auch gefahren!“) in zlasti tudi živali. V prvo šolo sodijo n. pr. le bolj živali, znane že iz živalskih basnij: lev, lisica, volk, ali pa koristne živali: pes, konj, slon, velblod; premalenkostne živali, n. pr. krt, pajek, samó tedaj, ako so zanimljivo opisane.

Toda motil bi se, kdor bi mislil, da je s tem že izčrpljena vsa Lampljeva mistiška klasifikacija mladinske dóbe in poezije in proze; razpredena je še veliko podrobneje, uprav minuciozno. Toda prezamudno bi bilo ponavljati vse to, in čitatelj se sam izvóli o tem poučiti na o. m. str. IV.—VII.

Kdor pristane v takó razpredeljevanje učne mladine in učne tvarine, temu dijaki že niso več individui, ampak stroji, avtomati; njih duševne zmožnosti, čustva, želje, volja njemu, kakor Herbartu, niso nič drugega nego

mehaniške sile, in kakor le-teh takó tudi ónih delovanje izraža óni z računom (prva, druga stopinja, srednja stopinja). Kaj se briga takov učitelj za individualnost učencev — njemu je vsak učenec v I. šoli učenec, stojèè med 1. in 2. stopinjo, tedaj je že nekoliko odrasel epiki ter dozoreva za liriko. Da bi se takov pedant količkaj oziral na krajevno in národnostno razmerje, ki utegne ves razred vreči v druge stopinje, na prvo ali pa še niže, tega niti misliti ni. Umetalni njegov shematizem mu je bog.

Da se Lampelj pošteno tudi ozira na letne čase, to se umeje samó ob sebi; saj je kvintesencija pedagoške modrosti denášnjih čitankarjev: paziti na letne čase, da bi ne prišli ž njimi navzkriž. To bi se sevèda zmatralo glavnim grehom, ako bi bila na vrsti pomladna pesem in bi slučajno ometala burja snežinke na okna šolske sobe. Tedaj tudi s koledarjem je računjati čitankarjem. Kaj pa, če mu ves račun ovrže kak Falbov dan, in dočim učitelj tolmači liriško-epiško spomladanjico (ta je za stopinjo $1\frac{1}{2}$), vije zunaj in opleta sušec s svojim repom navzlic vsem vremenskim preokom? — Meni bi bilo sicer prav, niti se mi ne vidi takó smrti vreden prestop, ako bi se čitla i v najhujši zimi kaka kresova pesem; uprav pozimi nam naša domiselnost, ki ne pozná Lampljevih računov, kaj rada čara cvetoče poletne livade in dišeče gaje po znanem prirodnem zakonu: „Extrema se tangunt.“

Mistiško čitankarsko delovanje Lampljevo pa najbolj označuje zvršetek omenjenega predgovora: »Skrbno opazujočemu presojevalcu niti ne ostane prikrito, da se nahajajo razven zveze, katero sem razložil, še mnogoteri odnošaji, katerih razpravljanje pa bi ne bilo možno na tem mestu, da ne bi zajedno daleko prekoračil mej, katere so postavljene kakemu predgovoru.«¹⁾ — Za Boga svetega! Kaj pa misli mož? Ali méní, da je Goethe, kateri si je smel, oprt na zasluženó slavo, kot starec privošèiti sport, da je vpel v »Fausta« II. del mnogokaj skrivnostij, s hudomušno namero, da bi dal kaj posla komentatorjem, naj bi si s tistimi skrivnostimi belili glave in trli zobé? Toda med »Faustom« in Lampljevim berilom je razloček. Kdo naj bi se trudil razmotriti, da je Lampljeva čitanka celoten umotvor, čegar posamični deli so v skrivnostni zvezi i med seboj i z drugimi učnimi predmeti i z etíškimi resnicami i z — letnimi časi? In komu v prid je namenjena óna tajinstvena celotnost? Vsaj ne dijaku, ko ji časih pride komaj na sled ostro opazujoči motrilec (»*einem aufmerksam prüfenden Beurtheiler wird es nicht entgehen*«) in ko se »instrukcije« same zadovoljujejo

¹⁾ »*Einem aufmerksam prüfenden Beurtheiler wird es auch nicht entgehen, dass ausser dem hier dargelegten Zusammenhang noch mancherlei Beziehungen obwalten, deren Erörterung an dieser Stelle nicht ohne erhebliche Ueberschreitung der einem Vorworte gesteckten Grenze möglich wäre*« Na o. m str. VII.

s tem, da preučí dijak posamično berilo ali pesem kot jednoten umotvor po vsebini in obliki in vrhu tega samó zahtevajo še to, da se razvrsti ob konci leta pesniško štivo po pesniških vrstah? ¹⁾ Ali pa morda učitelju? Ne vém, kakšno korist ali kakšno veselje more prinašati učitelju, ako spozná mistiško-simboliško vez, ki vlada med posamičnimi berili, ko vidi, kakó modro je ravnal sestavljal, ki je popisu medveda takoj priklopil pesem o medvedu (sevéda bi bila velika napaka, da je od medveda takoj preskočil na volka ali celó na káko rastlino), ali pa popisu srne takoj nekoliko lovskih pesmij in čitanko o lovu na divje koze. Meni se vidi, da se tû pojavljajo čisto tudi take vezí, s kakeršnimi so se nanizavali najraznovrstnejši predmeti in novice v nekem lokalnem listu dunajskem, v »Hans Jörglu«: »No, ker smo pri medvedu, katerega smo vam ravnokar popisali, pa še zapojmo jedno o medvedu, ki je znal plesati.«

V čem se tedaj kaže Lamplju samemu in njega častiteljem glavna prednost njegovih čitank? Ne v tem, da je zbral primere plemenite vsebine v plemeniti obliki, ampak v tem, česar ni nihče zahteval od njega, najmenj še »instrukcije«, da je posamična berila spravil sedaj očito sedaj prikrito v nekakovo zvezo, bodisi med seboj, bodisi z drugimi predmeti. — V tretjem zvezku je sestavil to-le skupino: Pipins Kraftprobe — Pipin der Kurze — Karl der Grosse — Der lombardische Spielmann — Der eiserne Karl — Wittekind — Wie Kaiser Karl Besuch bekam — Karl der Grosse auf der Jagd — Wie Kaiser Karl schreiben lernte — Klein Roland — Roland Schildträger — König Karls Meerfahrt — Roland im Thale Ronceval — Der sterbende Roland — Rolands Schwanenlied (v omenjenem berilu številke 81.—96.). Nečem poudarjati, da táko kopičenje beril, ki se sučejo vsa ob istem predmetu, bje naravnost v lice priznanemu pedagoškemu načelu: »Variatio delectat« in da s takim napačno razumljenim koncentrovanjem gotovo uspeješ, ako ti je namen, da se predmet pristudi mladini. Toda naj vprašam samó to-le: Komu ali čemu rabi takovo kopičenje? Nemškemu pouku vsaj ne! Nasproti učitelju mnogo dragocenega časa požrè stvarno tolmačenje, katero je neizogibno pri toli obširni skupini. Da omenjena skupina živo predočuje imenitno zgodovinsko dōbo in tedaj rabi zgodovini, tudi to ji nikakor ni v priporočilo, narobe, uprav s tem nasprotuje »instrukcijam«. ²⁾

¹⁾ Prim. »instrukcije« na str. 80.—82.

²⁾ Prim. »instrukcije« str. 79. pod zaglavjem »Lecture«, zlasti tá-le stavek: »Geographische, historische, naturwissenschaftliche Stoffe werden im allgemeinen nur auf den ersten Stufen des Unterrichtes und nur darum herbeigezogen, weil ihr Inhalt dem Verständnis und dem Interessenkreis der Schüler nahe liegt und eine frühe, wenn auch anfänglich unbewusste Anschauung von der formalen Behandlung (der Darstellungsform) solcher Gegenstände sich festsetzen soll.«

Da se nam ne bode očitala pristranost, uvažimo takoj tudi ugovore, katere bi utegnili dvigniti proti nam lampļevci, katerih izvestno ni malo tudi med slovenskimi učitelji. Ugovarjati bi se mi moglo: „Kaj te toliko briga in jezi, da si je Lampel itak težki čitankarski posel še sam otežil, stavljajoč si sam ovire in zapreke, katerih sicer nihče ne zahteva od njega, v katerih zmagovanji pa išče posebnih zaslug? Pusti možu veselje, ako sicer popolnoma ustrezajo njegova načela instruktivnim zahtevam.“ — Da, to je ravno tista točka! Ako bi Lampļja nič ne ovirale njegove sistematike in shematike muhe v glavnih, neizogibnih zmotih, zaukazanih po »instrukcijah«, ondaj bi mu jih od srca radi privoščili, rekoč: „habeat sibi.“ Ali neodpustne so zategadelj, ker so nedvojbeno vzrok, da često izpušča iz vida ona določila, ki so »instrukcijam« najvažnejša, in da zabrede v razne druge neprilike. Nečemo sami rešetati Lampļevih čitank na podlagi »instrukcij«, ker smo »a priori« na drugem stališču nego Lampļj, a zberem in podam naj nekaj grajalnih glasov onih, ki v obče pristajajo v Lampļjeva načela. *J. Bräunl* („Die deutsche Lectüre an den österreichischen Gymnasien seit dem Jahre 1849“ v izvestji drž. gimn. v Arnavu za leto 1886./7.) sicer hvali Lampļjeve skupine, zlasti ono o Karlu Velikem, katero smo omenili zgoraj, a potem veli na o. m. str. 8.: „Žal, da stoji L. še vedno z jedno nogo v enciklopedijski struji; neprijetno se košati tudi v njegovih čitankah moralizujoča tendencija, zlasti v prvih zvezkih; zakaj često nanižava v kito berila z isto temeljno mislijo in jih završuje z dotičnimi reki. To je vsekakor graje vredno, zakaj tudi učenec vidi namen in mine ga, kar bi se pa zlasti pri nemškem čitanju ne smelo zgoditi — dobra volja.“ Še ostreje prijemlje moralizovalne skupine Lampļjeve in njega posnemačev na omenj. dela str. 35: „Tako ravnanje ponižuje umetnost in napravlja iz nje zgolj pomoček za pospeševanje npravstvenosti; tudi je tisto ravnanje jako nepedagoško, ker s tako usiljivostjo gotovo najmenj uspeješ.“ — *J. Pölzl*, ki je napisal sicer jako laskavo oceno o Lampļevih čitankah („Zeitschrift für das Realschulwesen 1883, str. 167.; 1884, str. 297. & 732.“), očita mu preobilo liriko v drugem berilu, do katere pa je Lampļja dotiral baš njegov teoretiški shematizem, in gledé mnogih beril in pesmij pride do istega zaključka kakor Lampļjev antipodec Neumann, namreč da so ali prelahka ali pretežka ali malovredna, a vzprejel jih je L. zgolj na ljubo svoji sistematiki. In *Johann Schmidt*, ki je še leta 1883. napisal dovolj ugodno oceno o I. in II. zvezku Lampļevih čitank (pr. „Zeitschrift für d. österr. Gymnasien“, leta 1883., str. 276.—284. in str. 526.—530.), premenil je v tem času svojo sodbo, pišoč v članku: „Das Lesebuch der Zukunft“ (pr. že omenjenega časopisa leta 1889. str. 4.), „da je sicer veselje poučevati po Lampļevih čitankah, da se mu pa vender bolj in bolj utrjuje pre-

pričanje, da so zgrajene na krivih podstavah. Nekaj rezkih resnic spočituje potem Lamplju v tistem odstavku. —

Nekamo dolgo smo se mudili pri Lampljevih čitankah, a žal nam ne sme biti tega, ako smo se le uverili, da se nikakor ne klanjajo instrukcijskim težnjam, nego da jim v nekaterih določenih celó nasprotujejo. Saj tudi ni čudno: Lampelj je bil razvil svojo teorijo in po nji prikrojil svoje čitanke, že predno so izšle instrukcije (1884.), a izza tega časa jih ni bistveno preuredil. Tem čudneje pa je to, da jih je potrdilo vis. ministerstvo za uk in bogočastje kot učne knjige. No, tū se pač kaže, da je tudi v tem slučaju upravičena prislovica: »Levica ne védi, kaj dela desnica«; vsaj ne morem si misliti, da bi ugajale Lampljeve čitanke istemu mislecu, ki je izdelal načrt za nemščino v instrukcijah.

Izmed posnemateljev Lampljevih bi nam bilo zlasti omeniti zadružnih izdajateljev Proscha in Wiedenhoferja, katerih I. in II. zvezek sta uvedena na slovenskih oddelkih ljubljanskih gimnazij; tudi o njih izpregovorimo še kaj pozneje.

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.



K drugemu sešitku slovensko-nemškega slovarja Wolfovega.

cesarovski = cesarski. Pergošič 28^b. — *ceta* f. in *cet* m. od lat. cetus, der Walfisch. Švigel 1.115 naj bude *cēte* med ribami prvo mesto. Milovec 77 blagoslovite *ceti* i vse gibuče vu vode gospona (Daniel 3). — ogr. cetrība: Trpl. psl. 148.7 hvalte gospodna zemla, *cetrība* i vse globočine. — *cevrēntati*, *cevrēntam*: hude volje biti in mrmrati. — *cība* f. je tudi: ime psici. — *cīca* f. die Katze ogr. Göncy 70 Juliška je cico v krilo vzela. — *cicērka* f. = kihra (Mikovec). — *ciciti* cīcim = sesati. — *cickati*: s škarjami striči. — *ciculica* f. skopa žena, ki pa rada prosi kakove reči. — *cifravec* m. kdor se cifra. Šimunič 55. — *cīfrica* f. dem. cifra. To besedo bereš pri Hablediči in drugih piscih velikokrat; 2) ime psici. — *cīfrik* m. ime psu. — *cigānec* m. = ciganček. Lovrenčič 82-101. — *cigānčica* f. neko jabolko. — *ciganica* f. tudi = cigančica. 2) ime psici. — *cigānjast* adj. = ciganski. Zagrebec 5^a 264 kak moraju s ciganjastemi grešniki baratati na spovedi. Švigel piše: *cigainast*. — *ciglāna* f. = cęglenica. — *cigūliti* kajk. = cigoliti. Habd. ad. 837 znal sem plemenita človeka prece bogatoga i v neke soldatske kompanije dženeralskoga kornetara, ki se je goščenja obilnoga i karti tak bil lotil, da je vse zagostil i

zakartal: doklam je kaj očinstva potekalo, gudci, dudaši, cibalaši, trumbetaši, bubnjari *cigulili* su, puhali su, huškali su doklam su ves mozg zlati i srebrni iz ladice *izcigulili* i izpuhali. — *čikenjenec* m. sauer gewordener Wein. — *cikorin* (za cikorijin) adj. V. J. Paul ovce 59 vzemi podbeljega listja (tus-silago) i cikorinoga korena (cichorium). — *cikorjev* adj. = cikorin. V. J. Paul ovce 63 rečenoga soka s cikorjevim (cichorium) sokom zmešati bude. — *cimbuláš* m. ein Dorfmusiker (cymbalista). — *cimer* m. je posebno: kita (šopek), s katero se svatje kitijo, Blumenschmuck der Hochzeitsgäste. — *cimera* f. ime svinji. — *cimerek* m. ime prascu. — *cimerni list* literae armales, Diplom, Adelsbrief. Habd. ad. 29 on je meni cimerni list dal; Matakovič 1.24 cimerne liste razdrapati ali zežgati čini. — *cimeroška* f. ime prasici. — *cimintor* m. = cintor. kajk. Gašparoti 4.187 etc. — *cimpruš* m. Dorfmusikant. — *cindola* f. = cingola. Kocijančič filot. 3.153 za izvračiti nje od ovoga betega (zlatenice) morali bi pod nogami cindolu nositi. Mikloušič izbor 120, 125 chelidonium (majus). Ima žolt sok, zove se tudi kačje mleko. — *cinguš* m. zvonec, ki ga obešajo kravam na vrat. Belostenec: *činkuš* tintinnabulum, transl. veli se i on, koji razglašuje, kâ bi mučati moral. blatero. obesi na cinkuš... primeri cinkati, tedaj prav: cinkuš. — *cipel* f. cepel, kajk. Mikloušič izbor 146 proti ledovju cipelj konjsku steri, skuhaj etc. — *cipelišic* m. dem. cipeliš. Habd. ad. 275 v takve suknje cifraste ali cipelišicah prvo se gizda neboga ženčica, nego ju kramaru ali krajaču splati. — *ciper*: divji ciper je Mikloušiču izb. 122 abrotanum: božje drevce ali divji ciper (abrotanum) vu vodi kuhaj. — *cipul* m. = cipov Weissbrot. — *citara* f. = citra. — *citrönski* adj. Habd. ad. 839 torte mandalske, citronske. Zagrebec 5^a 189 citronska dreva. — *clingetäti* klingeln mit dem Gelde. — *cmāndriti* cmāndrim, po malo kaj peči, schmoren = čmažiti. — *cmic* m. die Maus. — *cmifšgač* m. der Ausreisser. — *cmizdriti* cmizdrim se, kisló se držati, eine weinerliche Miene machen. — *cmizžiti* cmizžim se, plären. — *cmrêk* m. Sauerampferstengel. — *cmrêk*: zdenec na cmrk der Pumpbrunnen, Vranič 1.16 na vsakoj morskoj ladje četiri, ali naj to menje dve takove cévi jesu, po kojeh mornári vodu, kotera vsigdar pod dolnji pod ládje nacuri, vsaki dén dvakrat kakti iz zdenca na cmrk van vleči moraju. — *cmrôk* m. Föhren-, Fichten-, Tannenzapfen (Koprivnica). Kraj na poti okolo Tuškanca na drugi kraj v Zagreb se zove Cmrok. — *cobor* m. der Zobel piše Škvorc 235 241, bržčas iz češčine.

(Dalje prihodnjič.)

M. Valjavec.



Prinos k slovenskemu knjištvu.

(Dalje.)

Izvestja za leto 1882./3.

Ljubno. Deželna srednja šola. *Papež Ivan*: Das gewöhnliche Interpolationsverfahren bei den dekadischen Logarithmen der natürlichen Zahlen, den natürlichen trigonometrischen Zahlen und deren Logarithmen und die Grenzen seiner Zuverlässigkeit. (Nadaljevanje.) 52 str. (Gl. iste gimn. izvestje za leto 1881./2.).

Celovec. Drž. gimn.: *Wang Ivan* (?), pač pomota nam. *Jakob*, poroj. Pod Krnosom na Koroškem leta 1848., sedaj na drž. gimnaziji nemški v Olo-muci): De Servii ad Verg. Eclog. X. 1 et ad Georg IV. 1. annotatis. 10 str.

Novo Mesto. Drž. gimn. *Brežnik Franč.*: Erziehung und Unterricht bei den Griechen 46 str.

Gorica. Drž. gimn. *Šantel Anton*: Physikalische Kleinigkeiten. 23 str.

Serajevo. C. kr. realna gimnazija. *Bedjanič Martin*: De G. (pomota; čitaj O.) Horatii Flacci epistularum libro priore. Part. I. 39 str.

Maribor. Drž. vel. realka. *Neubauer Karol*: Die nachweisbaren Besitzungen des Klosters St. Paul in Kärnten u. Steiermark in den Jahren 1091 — 1269. 46 str. (Gl. iste realke izvestje za leto 1881./2.).

Celovec. Drž. vel. realka. *Hartman, dr. Vincencij*: Das Thal des Weissensees in Kärnten. Ein Beitrag zur näheren Kenntnis der Seen des Landes. 50 str. in jedna karta. (Gl. iste realke izvestje za leto 1881./2.).

Ljubljana. Drž. vel. realka. *Vrhovec Ivan*: Kranjske šole in Habsburžani njihovi pospeševalci. 17 str.

Izvestja za leto 1883./4.

Maribor. Drž. gimn. *Steinwenter dr. Artur*: Aus dem Leben des steirischen Landeshauptmannes Hans III. Ungnad-Weissenwolf, Freiherrn von Sonneck. 42 str.

Beljak. Drž. gimn. *Artel Anton*: Die drei Hauptvertreter der Satire bei den Römern. 23 str.

Ljubljana. Drž. gimn. *Žakelj Friderik*: Homerische Euphemismen für »Tod« und »Sterben«. 57 str.

Novo Mesto. Drž. gimn. *Brežnik Franč.*: Erziehung und Unterricht bei den Römern zur Zeit der Könige und des Freistaates. 30 str.

Inšpruk. Drž. gimn. *Egger, dr. Josip*: Bischof Heinrich II. von Trient (1274 — 1289), insbesondere sein Streit mit Meinhard II., seit 1254 Grafen von Tirol und seit 1286 Herzog von Kärnten. 37 str.

Brno. Druga nemška drž. gimn. *Payk Janko*: Prolog zur Schulfeyer am 10. Mai 1884. 3 str.

Dobrovnik. Drž. gimn. *Borštnik Franč.*: O razstavbi algebraskih izraza na činbenike. 29 str.

Gradec. Drž. realka. *Zaunschirm, dr. Ignacij*: Ueber kirchliche Verhältnisse Steiermarks bis zur Errichtung der Diöcese Seckau im Jahre 1218. 26 str.

Maribor. Drž. realka. *Spiller Robert*: Beitrag zur Kenntnis der Marburger Brunnenwässer. 5 str.

Celovec. Drž. realka. *Mitteregger, dr. Josip*: Beiträge zur Quellenkunde Kärntens. 26 str.

Ljubljana. Drž. realka. *Voss Viljem*: Versuch einer Geschichte der Botanik in Krain. (1754 — 1883). I. Hälfte. 57 str.

Gorica. Drž. realka. *Taurer, H. K. von Gallenstein*: Beiträge zur Flussmuschelfauna Kärntens. 48 str.

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.



Književna poročila.

VI.

Slovensko gledališče. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti. S četirimi slikami. Spisal Anton Trstenjak. Izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnila „Národná Tiskarna“ 1892. 8^o, 198 str.

(Konec.)

Zapisnik sodelujočih članov »Dramatičnega društva« od leta 1867. do 1892. je v marsičem nedostaten in netočen, zlasti zato, ker je nekaterim sodelujočim članom odloženo razmerno preveč prostora, drugim pa premalo. Prvi naš sedanjí igravec, režiser g. Borštnik nima niti celih dveh vrstic, najodličnejši igralki iz prejšnje dōbe, Ceciliji Podkrajškovi, prisojene so tri vrstice. (Bodi tukaj zaradi točnosti omenjeno, da je ta igralka zadnjič nastopila dné 29. malega travna 1877. leta kot Fortuna v igri »Lumpacij Vagabund«, od tega časa pa je nje naloge igrala Gustika Nigrinova do konca sezone 1881./82., ko je odšla v Beligrad.) Med sodelujočimi člani so navedeni nekateri taki igralci, ki so nastopili morda dvakrat, trikrat v ne-

znatnih nalogah; to bi sicer ne bila posebna hiba, ko bi v imeniku ne pogrešali še dolge vrste takih „manjših ljudij“. Sosebno pa pogrešamo točnega zapisnika vseh režiserjev in kapelnikov »Dramatičnega društva«, katere bi najboljše kazalo uvrstiti v poseben oddelek. Naj bodo navedeni na tem mestu. Režiserji: *Jožef Nolli* od začetka društvenih predstav do konca sezone 1874./75. — *Jožef Gecelj* od sezone 1875./76. do konca sezone 1877./78., potem od sezone 1883./84. do novega leta 1885. Konec sezone 1884./85. je bil že režiser Ignacij Borštnik, predno je odšel na Dunaj; v sezonah 1878./79. in 1879./80. pa so se menjavali P. Grasselli, A. Jeločnik in dr. J. Starè. — Od sezone 1880./81. do sezone 1882./83. je bil režiser dr. *Jožef Starè*, ki je bil razven tega reditelj gledaliških predstav malone do konca sezone 1889./90. — *Anton Jeločnik* (Slobodin) je bil režiser v sezoni 1885./86. — Od sezone 1886./87. do današnjega dne je režiser *Ignacij Borštnik*. — Omeniti je še opernega pevca *Fr. Bučarja*, ki je bil režiser operete v drugi polovici sezone 1891./92. —

Kapelniki: *Jožef Fabjan*, čitalniški pevovodja, vodil je pevske točke pri predstavah, katere so se v začetku prirejale v čitalnici; *Anton Foerster* pa je vodil glasbeni del od tedaj, ko so se pričele predstave v gledališči, do konca sezone 1869./70. Za njim je od sezone 1870./71. do konca sezone 1871./2. dirigiral *Jurij Schantl*, kapelnik 79. pehotnega polka grofa Huyna ter bil v sezoni 1873./72. pri društvu angažiran kot civilni kapelnik. V sezoni 1872./73. je vodil glasbeni del *J. Schinzl*, kapelnik 46. pehotnega polka Sachsen-Meiningen, leta 1874. pa je prišel iz Velikovca *A. Stöckl*. Ta je vabil pevce, pri predstavah pa sta dirigirala vojaška kapelnika Schinzl do pomladi 1876. leta in Czansky, kapelnik 53. polka nadvojvode Leopolda do konca sezone 1875./76. Od sezone 1876./77. do konca sezone 1877./78. je dirigiral Stöckl sam, ker je v sezoni 1876./77. igrala mestna godba, v sezoni 1877./77. pa godba nemškega gledališča. V sezonah 1878./79. do konca 1885./86. ni bilo stalnega kapelnika; iz prijaznosti so vodili glasbene točke kapelniki nemškega gledališča, vojaški kapelnik *Nemrava* in *Sohor*. Sosebno prijazen je bil društvu *R. Burgarell*, uradnik v finančni direkciji; vabil je pevce in često tudi sam dirigiral jako spretno. Od sezone 1887./88. do današnjega dne vodi glasbeni del slovenskih predstav *Fr. Gerbič*. —

Poročilu o slovenskih skladateljih, ki so delali za društvo — mimogredé omenjamo, da duhovnik Rihar nikoli ni skladal napevov za oder — dodajamo to-le: Stöckl je poleg glasbe k »Čarovnici« spisal glasbo k burki »Robert in Bertram«, k igri »Cigan«, napeve k burkam »Denar, svetá vladar«, »Faustova kapica«, instrumentiral »Streharja«, uglasbil »Pavliho« (uverturo k »Pavlihi« je zložil Jurij Mayer, ki je tudi spisal glasbo k igri »O žetvi«),

spisal glasbo k vaudevillu »Dva gospoda pa jeden sluga«, k burki »Hišina«, k igranju »Kje je meja« in »Cerkvenodolski župnik«; mimo tega je uglasbil premnogo kupletov i. t. d. Zložil je naposled glasbo k igri »Materin blagoslov«, kakor se proizvaja še dandanes. — Bodi še povedano, da je kapelnik Schinzl zložil glasbo k »Dimežu«, Vojteh Valenta pa glasbo k igri »Juran in Sofija« (instrumentiral Schantl), glasbo k vaškemu obrazu »Na kmetih«, napeve k igranju »Požigalčeva hči«, »Univerzalni dedič«, »Na Osojah« in razne kuplete. — Schantl je zložil glasbo k igri »Trdoglavna žena«. — Jakop Alešovec je večkrat sam uglasbil svoje kuplete in je tudi sam spisal glasbo k »Streharju«, katero je potem Stöckl instrumentiral. —

Da navaja g. T. igre, ki so izšle v »Slovenski Taliji«, po alfabetskem redu, to pač odobruje, kdor baš išče naslova temu ali drugemu dramatiškemu delu; vendar pa mislimo, da bodi prvi namen takšnemu zapisniku: pokazati, kakó je društvo to ali óno leto delovalo na književnem polju, in zató bi bilo rečene igre dókaj umestneje razvrstiti v kronološkem redu. Takó bi se videlo, da je »Dramatično društvo« od leta 1878./79. do leta 1885./86., ko je bilo razmerje v vsakem oziru najnepovoljnejše, dajalo svojim društvenikom vsako leto okolo 28 tiskovnih pól, in sicer vsega skupaj (od zvezka 41. do 53.) 40 iger, izmed katerih so nekatere velike vrednosti. — Nič bi dalje ne bilo škodilo, ako bi se bil v spomeniški knjigi, kakeršno je »Slovensko gledališče«, za imenikom predsednikov, tajnikov in blagajnikov »Dramatičnega društva« dodal imenik društvenih častnih članov (Strossmayr, Rajevski, Grasselli, dr. J. Bleiweis, dr. Jožef Starè), za njim pa imenik ustanovnikov in družabnikov »Dramatičnega društva«. —

To so naši dostavki h knjigi gospoda Trstenjaka. Da se gospod pisatelj često ponavlja, tega mu ne štejem toliko v zlo, ker se je bilo ponavljatvam res težko izogniti. — V obče moramo priznati še jedenkrat, da je g. Trstenjak podal slovenskemu občinstvu živo in lepo pisano zgodovino o delovanju »Dramatičnega društva«, zgodovino, katero smemo navzlic nje posamičnim nedostatom prištevati najlepšim in najvažnejšim pojavom novejšje naše književnosti.



LISTEK.

Slovenska slovstvena čitanka za sedmi in osmi razred srednjih šol in za učiteljska. Sestavil dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1893. Cena 1 gld. 50 novč. 441 str. — O tej najnovejši šolski knjigi g. prof. dr. Sketa bode, kakor o slovenskih čitankah sploh, poročal g. prof. V. Bežek.

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko prinašajo kakor v prvih dveh zvezkih tudi v najnovejšem sešitku jako raznovrstno in skrbno izbrano vsebino. Sosebno opozarjamo svoje čitatelje na članek »Boj na Krajinah in zmaga pri Sisku pred 300 leti«,

katerega je na podlagi pisanih listin, ležečih v kranjskem deželnem arhivu, spisal urednik »Izvestij«, g. arhivar *A. Koblar*. Spisu je dodana slika bitve pri Sisku, narejena po znani reliefni podobi na bakreni ploči v ljubljanskem muzeji. Jako zanimljiv je tudi nastopni članek »Škofa Tavčar in Hren o bitvi pri Sisku«. Tukaj sta namreč priobčeni dve listini o bitvi pri Sisku; jedno pismo, ki je sedaj shranjeno v Rimu v knjižnici Borghese, pisal je ljubljanski škof Ivan Tavčar, cesarski namestnik Notranje Avstrije, iz Gradca kardinalu Cinthiju v Rim; druga listina pa obsega potopisne črtice škofa Tomaža Hrena, ki je osem let po bitvi pri Sisku potoval v Sisek in Petrinjo. Hren je te črtice zabeležil v svoj dnevnik, katerega hrani kapitelska knjižnica v Zagrebu. Prepis Tavčarjevega pisma je poslal prof. *S. Rutar*. — Sicer imajo »Izvestja« še to-le vsebino: *J. Schreingg*: »Slovenska osebna imena v starih listinah«; *A. Koblar*: »Drobtinice iz furlanskih arhivov«, *S. Robič*: »Kranjski mahovi«. Končno prinašajo »Mali zapiski« obilo drobnih novic, in sicer »Poročila iz Italije« (*S. Rutar*), črtico: »Vojska kranjskih konjnikov in domobrancev leta 1591.« (*A. K.*), dalje beležke iz peresa prof. *J. Vrhovca*: »Ura in godalo na ljubljanskem stolpu«, »Prekrščevalci na Kranjskem«, »Hessendarmstadtske čete v Ljubljani« in »Stare mere«. *S. Robič* priobčuje črtico »Moj oreh«, za katero čitamo še beležke »Redki ptiči na Kranjskem«, »Sledovi rimskih naselbin okrog Medvod« in poročila o sliki bitve pri Sisku. Na platnicah prinašajo »Izvestja« darove deželnemu muzeju in nekatere glagoliške listine iz 16. stoletja, obsezajoče »turske glase« ali poročila iz Primorske Krajine o gibanju turške vojske. Te listine (skupaj jih je 10) hrani deželni muzej.

Kmetijsko gospodarstvo. Učna knjiga za kmetijske šole, ob jednom priročna knjiga za praktične gospodarje. Spisal *Viljem Rohrman*, pristav deželne vinarske, sadjarske in poljedelske šole na Grmu. Celje, 1893. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 129 str. — O tej knjigi (prvi svoje stroke med Slovenci) izrekla se strokovna kritika jako pohvalno in vseskozi poudarja, da bode mnogo koristila našim gospodarjem. V štirih poljudno pisanih poglavjih podaja g. pisatelj korenite nauke o kmetijski stroki, pri čemer se opira na dolgoletne svoje izkušnje in na raznotera priznana dela. »Kmetijsko gospodarstvo« se dobiva po vseh knjigarnah in stane 50 kr., po pošti 55 kr.

Ljubezen do mamice. Povest za mladino. Spisal *Josip Matčev*. V Ljubljani. Izdala in založila »Družba sv. Cirila in Metoda«. 1893. 76 str. — To je že deveti zvezek one lične zbirke mladinskih spisov, katere izdaja naša šolska družba. »Ljubezen do mamice« je izvestno jedna najboljših povestij za mladino, kar jih imamo v slovenskem jeziku — tako in nič drugače je treba pisati, da se mladina zanimlje za snov! Blažilen duh preveva vse delce, vendar pisatelj nikjer ne zajde v pusto moraliziranje, za kakešno bi se mu bilo baš v tej povesti nudilo mnogo prilik. Samo konec bi se bil lahko predrugačil: mladi čitatelj bi dokaj zadovoljnejši položil knjigo iz rok, videč, da je Peter končno res to, kar je hotel biti: zvest podpornik ljubljene materi. Zato ne priznavamo potrebe, da mora Peter umreti, ko je komaj dosegel svoj namen. Sicer pa iskreno priporočamo najnovejšo knjižico »Družbe sv. Cirila in Metoda«; vezan izvod stane 25 kr., 100 izvodov skupaj 20 gl.

Podoknica iz »Teharskih plemičev«. Transkripcija za klavir, zložil in gospodu dr. *Benjaminu Ipavcu* poklonil *K. Hoffmeister*. Cena 50 kr. Založila L. Schwentnerjeva knjigarna v Brežicah. Natisnili J. Eberle in dr. na Dunaji. — Izurjenim klaviristom je zopet na razpolaganje mična skladba na znano priljubljeno in ljubko pesem iz najnovejšega večjega operistiškega dela slovenskega. Ta pesem je jedna izmed najlepših, kar jih imajo »Teharski plemiči«; tudi je efektno zložena za klavir in doseže popoln uspeh, ako se igra delikatno in izrazno. Literatura klavirska je pri nas še precej ubožna,

zató je treba, da se vsak nov in dober pojav te stroke gmotno podpira, ker se le takó povzdiguje domača umetnost in goji ljubezen do národne glasbe.

Pesmi za visoki glas s spremljevanjem klavirja zložil *K. Hoffmeister*. Založil L. Schwentner. Knjigarna v Brežicah ob Savi. Cena 1 k. 50 v. Obseg: 1. Pravljica stara, stara to bilà; 2. Narcisov cvet; 3. Akat. — Poročilo o teh najnovejših skladbah slovenskih, katere je skladatelj posvetil gospé Milki Gerbičevi, priobčimo prihodnjič.

Koncert »Glasbene Matice«. S prijaznim sodelovanjem opernega pevca g. *J. K. Tertnika*, ki je, kakor znano, angažiran na dvornem opernem gledališču v Mannheimu, priredila je »Glasbena Matica« dné 8 t. m. poslednji koncert te dóbe, na katerem so se pele zgolj národne slovenske pesmi, in sicer v koncertni, umetniško dovršeni obliki. Jedno izmed njih, »Kdo bi zmerom tožen bil«, harmoniziral je p. *H. Sattner*, drugo »V ovi crni gori«, národno pesem belokranjsko, znani nabiratelj slovanskih národnih pesmij *L. Kuba*, vse druge pa *M. Hubad*. Bili so to moški zbori: »Stoji, stoji tam Beligrad«, »Ko b' sodov ne b'lo«, »Zmiraj vesel«, »Mi smo lovci« in mešani zbori »Je pa davi slan'ca pala«, »Prišla je miška«, »Luna sije«. »Bratci, veseli vsi«, »Ljub'ca, povej« in »Škrjanček poje, žvrgoli«. — Duhovit glasbenik, položil je g. Hubad v te preproste pesmi toliko umetniške lepote, da jih je mnogoštevilno občinstvo poslušalo uprav navdušeno od kraja do konca. Najlepsi sta bili pač »Je pa davi slan'ca pala« in »Ljub'ca, povej«. — Operni pevec g. Tertnik se ponaša z velikanskim glasom in umetniško premišljenim, skrbno niansiranim predavanjem, zatorej se ni smeti čuditi, da je občinstvo z viharno pohvalo odlikovalo pevca-umetnika, ki osvetljuje národ slovenski daleč v tujini. Pel je g. Tertnik skladbe Gerbičeve, Nedvêdove in Foersterjeve ter Griegovo svetovnoznano pesem »Ljubim te«. — Poslednji koncert »Glasbene Matice« ni samo upravičil vseh nádej, nego jih daleč presegel. Našemu glasbenemu zavodu bodi torej posebno priznanje in častitanje.

XXVIII. véliki zbor »Matiice Slovenske« je bil dné 7. m. m. po vzporedu, katerega smo že priobčili. Predsedoval je g. prof. *Fr. Levce*, iz čegar lepega nagovora, posvečenega spomenu pokojnega kanonika prof. Marna, posnemljemo, kolike zasluge si je Marn pridobil za »Maticu Slovensko«. Pod njegovim osemletnim predsedništvom je prišla »Matica« v pravi tir, zakaj število društvenikov se je od leta 1884. do lani malone podvojilo, društvena imovina se je pomnožila za več nego 5000 gld., uredilo se je gospodarstvo z društvenim imenjem, poskrbelo se je, da redno izhajajo društvene knjige, in končno, izboljšala se je vsebina teh knjig. — Društveniki so na poziv predsednikov vstali s sedežev, da takó počasté spomin pokojnega predsednika. — Jako korenito je potem društveni tajnik g. *E. Lah* poročal o društvenem in odborovem delovanju minulega leta. Ker je naš list itak sproti naznanjal važnejše stvari o »Matici Slovenski«, pristavljamo samó, da je obči zbor poročilo g. Laha vzprejel odobruje na znanje. — Takisto se je vzprejel račun o društvenem novém gospodarstvu v dóbi leta 1892., katerega so že odobrili računski pregledovalci gg. *Fr. Bradaška*, *K. Žagar* in *G. Pirc*. »Matica« je imela v 28. društvenem letu dohodkov v gotovini 13968.26 gld., troškov pa 13166.26 gld., torej je prebitka 802 gld., kateremu je še prišteti 11843 gld. v obligacijah. Vse imenje je znašalo koncem 1892. leta 56111.19 gld. proti 55719.41½ gld. z dné 31. grudnia 1891. leta, torej se je pomnožilo za 391.77½ gld. »Matica« je oskrbovala Jurčič-Tomšičevo ustanovo v znesku 2778.12 gld. in hranila depozita ljubljanske čitalnice v znesku 1000 gld., odbora za Bleiweisov spomenik v znesku 2805.59 gld. in odseka za spomenik dr. E. H. Coste v znesku 1410.13 gld. Proračun za leto 1894. kaže 7835.90 gld. dohodkov in 7606.04 gld. troškov, torej je prebitka 229.86 gld. — Računski pregledovalci se zopet izvolijo, nató pa se odobri proračun brez razgovora.

Pri dopolnilnih volitvah se zopet izvolijo gg. *Peter Grasselli, dr. Jožef Lesar, Ivan Navratil, Andrej Praprotnik, Simon Rutar, Feliks Stegnar, Luka Svetec, Jožef Šuman, Ivan Vavrič* in *Anton Zupančič*, namesto kanonika prof. *Marna* pa g. *Alojzij Tavčar*.

V imeni odborovem poroča nato ravnatelj g. *Ivan Šubic* o načrtu novim pravilom »Matiče Slovenske«, ki se po daljšem razgovoru vzprejmo neizpremenjena, samó § 8. se po predlogu g. dekana *Ivana Vesela* izpremeni takó, da se bode obči zbor sklicaval namesto v prvi četrtini v prvi polovici vsakega leta.

Tristoletnica zmage pri Sisku se je praznovala dné 22. m. m. v Ljubljani s primerno šolsko slavnostjo in ljudsko veselico. V spomin na to veličastno zmago sta izšla v posebnih knjižicah dva slavnostna spisa; prvega je v slovenskem jeziku spisal g. *A. Koblar*, drugega pa v nemškem jeziku g. *P. pl. Radics*. Obe brošurici sta okrašeni z dvema slikama in imata v dodatku nekaj pesmij, primernih prazniku. — Znani skladatelj g. *A. Foerster* je pri tej priliki zložil iz národnih pesmij »Kranjsko slavnostno koračnico«, ki je izšla pri Bambergu v Ljubljani. Krasno delo si je pridobilo neomejeno priznanje. Cena 60 kr.

K prvemu sešitku slovensko-nemškega slovarja Wolfovega. *bistre* m. der Wassertrieb, — *brásko* adj., rabi se tudi kot subst. svinjsko, brasko mesó; z braskim si zabeljavajo. — *brček* m. košček lesá, ki se deva v zanjko vojke, katero ima živina okrog vratú. — *brjava* f. grenki ukus, katerega ima ravnokar zavreto vino. — *bubljáti*: puran bubljá, take glasove dela, kadar vozi »kočijo«. — *ceplé* m. der Pfropfreis, a *cépič* m. der Dreschflegel; pri nas (Mursko polje) dela naglas natančno razliko.

Jos. Freuensfeld.

Prešeren v nemškem prevodu. »Oesterreichisch-Ungarische Revue« je prinesla v osmem letniku (1893) t. j. v 14. zvezka 2. sešitku v oddelku »Oesterreichisch-Ungarische Dichterhalle« na straneh 146.—148. nemški prevod nekaterih Prešernovih sonetov. Ker je »Zvon« doslej najvestneje zabeležil vsak nov pojav iz »prešernoslovja«, mislim, da mu ustrežem, ako ta prevod do pičice natančno prepisem ter mu ga pošljem v ponatisek. Evo ga!

Sonette von Franz Prešern.

Aus dem Slovenischen übersetzt von Ludwig Waldeck. Wien.

O Vèrba . . .

O Heimatdorf, Du liebster Ort auf Erden,
O Vaterhaus, wär' ich Euch treu geblieben,
O hätt' ich nie, von Wissensdurst getrieben,
Verlassen Euch, um — ruhelos zu werden!
Ich wüsst' es nicht, wie alle Hoffungsblüten
Die herrlichsten, vom Gift der Täuschung sterben;
Ich glaubte noch an mich, müsst' nicht verderben,
Ein Spiel der Stürme, die im Innern wüthen!
Ein treues Herz und arbeitsame Hände —
Das Heiratsgut der Jungfrau aus dem Volke —
Sie hätten mich beglückt bis an mein Ende;
Mein Lebenskahn wär' still dahingeschwommen,
St. Marcus hätte vor der Hagelwolke
Und Feuer mir mein Hab in Schutz genommen!

Ni zuál . . .

Ein Ritter war einmal, erzählt die Sage,
 Der wusste eines nur von den Gebeten,
 In denen Menschen je zum Himmel flehten,
 Doch innig betete er's alle Tage.
 Er starb, und aus dem treuen Herzen — siehe!
 Wuchs eine Rose auf, des Grabes Pforte
 Durchbrach sie, trug in ihrem Kelch die Worte
 Des treu'n Gebets: Gegrüßt seist Du, Marie!
 So klingt zu allen Stunden meines Lebens
 Nur Dir mein Lieb, das liebefromm erglühete,
 Nur Dir allein, sonst keiner Tochter Evens,
 Verzeih — noch flackert meines Lebens Flamme,
 Aus meinem Herzen aber, da erblühete
 Die Rose schon aus ihrem Kelch: Dein Name!

Biló je . . .

Als Gott den Zug nach Kanaan ihm befohlen,
 Da weihte Moses vollends sich dem Werke,
 Er lieh ihm seines ganzen Wesens Stärke,
 Nach diesem einen Ziele stand sein Wollen.
 Und als er das ersehnte Land erblickte,
 War alle Noth verschmerzt, in laut're Freuden
 Verwandelt alle Widerwärtigkeiten,
 Entbürdet schlug sein Herz, das hochbeglückte.
 Mein Ziel bist Du, das willensheiß ersehnte,
 Mir wurde der Beruf, Dich zu besingen,
 Und diesem bleib' ich treu bis an das Ende;
 Und darf ich nur mein Aug' zu Dir erheben,
 O, dann ist alles Leid und alles Ringen
 Und aller Kampf vergessen und vergeben!

Zgodi se . . . (Sic! V izvirniku z leta 1847.: Zgodi se . . .)

Im Reich der Mitte mag es wohl geschehen,
 Dass Gläubige des Korans sowie Buddhisten,
 Brahmanen und die kleine Schar der Christen
 An einem Tag ein heilig Fest begehen;
 Dass jene dann in hochgestimmtem Jubel
 Und Schaugepräng' den Götterdienst erfüllen,
 Indes die Christenschaft ihr Herz im stillen
 Gebet zu Gott erhebet, fern dem Trubel,
 Jüngst war Dein Namensfest, zum Spiel der Geigen
 Hatt' sich die Schar der Freunde eingefunden
 Und schwang zu Deiner Ehr den lauten Reigen;
 Ich aber feierte den Tag in Thränen,
 Zum Himmel sandt' ich Wünsche, tief empfunden,
 Für Dich empor, — ist doch Dein Glück mein Sehnen!

(Konec prihodnjič.)

V. B.

† Ljudevit pl. Vukotinić. — Še meseca suša so pokopali Hrvatje v Zagrebu slavnega Ilirca Ljudevita pl. Vukotinića. Pokojnik, porojen v Zagrebu dne 13. prosinca 1813. leta, bil je po dovršenih pravnihških naukih beležnik županijski, čuvár národnega muzeja in potem véliki župan križevaški. Vukotinić je v ilirski dóbi mnogo deloval ter budil národno zavest s pesmijo in prozo. Pisal je marljivo v Gajevo »Danico«, Vrazovo »Kolo« in pozneje v »Nevene«. A sam je uredoval od leta 1859.—1862. »Leptir« in pesmi »Trnulec«. Baval se je tudi z bilinstvom ter je napisal med drugimi: »Priroda i smrt«, »O promjenljivosti bilina i postanju novih vrst«, »O descendenciji i rodoslovju bilina«, a z akademikom Schlosserjem krasno delo »Flora Croatica«, Znanstveni njegovi spisi so većinomá tiskani v »Raduc« jugoslovanske akademije, kateri je bil pokojnik od leta 1867. pravi član.

Med drugimi je napisal in izdal povesti: »Štitonoša«, »Novi vojvoda«, »Pripovedke« dva zvezka; drami »Golub« in »Zadnji kip«; pesmi »Ruže i trnje«. — Pisal je tudi v »Gospodarski list«; sploh je bil zelo delaven, dokler ni stopil popolnoma v politiški tabor in je takó prestal delovati na književnem polji. — Vukotinić je umrl dne 17. suša v Zagrebu. —o.

† Dr. Gjuro Pilar. Dne 19. vélikega travna je umrl v Zagrebu dr. Gjuro Pilar, vseučiliški profesor in član jugoslovanske akademije. Porojen leta 1846. v Brodu, dovršil je svoje studije v Bruselji in Parizu, leta 1870. pa prišel v Zagreb, kjer so ga imenovali za pristava národnega muzeja. Ondu je uredil geološke in mineraloške zbirke, bil leta 1874 imenovan za ravnatelja geološkemu oddelku narodnega muzeja, leta 1875. pa za rednega profesorja geologije in mineralogije na zagrebskem vseučilišči. Pilar je bil izvrsten učitelj in svetovno izobražen učenjak, čegar ime sloví daleč izven domovine.

Prenos posmrtnih ostankov grofa Janka Draškovića. Predno izpregovorimo o krasni spominski slavnosti, katero je minulega meseca praznoval národ hrvaški, bodo naj navedeni najvažnejši življenjepisni podatki o plemenitem Ilirci, vzglednem rodoljubu grofu Janku Draškovići. Porojen je bil dne 20. vinotoka 1770. leta v Zagrebu, dovršil prve nauke v rodnem mestu, vseučiliške studije pa na Dunaji. Po tedanjem običaji hrvaških plemičev je stopil v cesarsko vojsko in se kot kavalerijski častnik udeležil obleganja belgrajske trdnjave leta 1789. Služil je v vojski osemnajst let, bil imenovan za komornika in majorja, potem pa je ostavil vojaško službo, ker si je po nesreči zlomil nogo. Udeleživši se še hrvaškega vstanka leta 1809., napotil se je v Pariz, kjer je mnogo občeval s knezom Sorkovičem, Hrvatom iz Dubrovnika, in srbskim rodoljubom Savo Tekelijem. Leta 1832., torej v 62. letu dóbe svoje, vrnil se je v Zagreb, in takrat se je pričelo njega neumorno delovanje za blaginjo národa hrvaškega, njega jedinost, emancipacijo in napredovanje na podlagi národnega jezika. Duhovit pisatelj, pesnik in voditelj mladih »Ilircev«, ustanovil je leta 1838. »Ilirsko čitalnico« v Zagrebu, osnoval v nji leta 1840. národno gledališče, leta 1841. ustanovil gospodarsko društvo in národni muzej, leta 1842. pa »Matico Ilirsko«, ki se je leta 1874. izpremenila v »Matico Hrvasko«. Potujočega v Gleichenberg, dohitela je že šestinosemdesetletnega moža nagla smrt v Radgoni dne 14. ržénega cvéta 1856. leta. Umrl je v rodbini Schrafslovi in bil položen v rodbinsko rakev te rodbine, kjer je počival nad 37 let. —

Prenos posmrtnih ostankov grofa Janka Draškovića, kakor ga je sklenila »Matica Hrvaska« na svojem lanskem občém zboru, zvršil se je tako sijajno, da Zagreb že dolgo ni videl tolikega sijaja. Truplo se je izkopalo dne 12. m. m. in potem prepeljalo v Zagreb, kjer se je dne 14. m. m. izprevoda na Mirogoj udeležilo vse, kar je sploh odličnega v Zagrebu; zastopan pa je bil tudi naš národ po odposlanstvih »Matice Slovenske«, »Družbe sv. Cirila in Metod«, celjske čitalnice, ljubljanskega in celjskega

»Sokola«. Ko je na kolodvoru prof. H. Badalič dogovoril krasno svojo pesem »Prahu Janka Draškoviča«, dvignili so krsto in ves veličastni izprevod se je odpravil proti kolodvoru. Vse hiše, kjerkoli je šel, bile so okrašene z zastavami, po vseh ulicah so gorele svetilnice. Izprevod je vodil dr. Rački s štirimi duhovniki. V stolni cerkvi je škof Gugler iz nova blagoslovil truplo in obslužil sv. mašo zadušnico. Na pokopališču je šest odličnih »Matičarjev« preneslo krsto do ilirskih arkad, in po odpeti nagrobnici je predsednik »Matice Hrvaške«, prof. T. Smičiklas v izbornem govoru preslavljajal Draškoviča ter mu zaklical poslednji pozdrav v slovo. S tem se je dovršila svečanost, s katero je »Matica Hrvaška« kar najsijajneje poslavila svojo petdesetletnico in spomin prvega svojega predsednika. — Hrvaško vseučiliško literarno društvo »Zastava« je o tej priliki izdalo prelepo knjižico v spomin grofa Draškoviča, katero je po delu prof. Smičiklasa spisal član »Zastavine«, *Dragan Boranič*. Mi svoje čitatelje posebno opozarjamo nanjo. Stane samo 10 kr.

Stoletnica Jana Kollárja. Dunajski Slovani so dne 29. velikega travna sijajno poslavili spomin Jana Kollárja, glasnika slovanske vzajemnosti. Takisto se bode praznovala te dni stoletnica med Kollárjevimi rojaki v Turčanskem Sv. Martinu in v Mošovčah, rodnem kraju Kollárjevem. Sestavil se je mimo tega odbor slovaških rodoljubov, da se osnuje Kollárjeva ustanova za podporo siromašnih slovaških dijakov, ki se učé na srednjih in visokih šolah. Odbor hoče tudi kupiti rodno hišo Kollárjevo in dostojno označiti mesto, kjer se je porodil prvi buditelj slovanske zavesti in vzajemnosti. Dobrovoljni doneski naj se pošiljajo uredništvu lista »Národné Noviny« v Turčanskem Sv. Martinu (Turóc — Sz. Márton).

Štiristoletnica »Obodske štamparije«. Ta mesec se bode v Črni Gori praznovala lepa kulturna slavnost v štiristoletni spomin, da se je ustanovila obodska tiskarna. Vzpored je določen takó-le: 1. Glavna proslava bode na Cetinji in na Obodu dne 14. in 15. t. m. 2. Potem se z Oboda priredi izlet v Podgorico in na Dukljo, preko skaderskega jezera in Crnojevića Rijeke pa bode povrat na Cetinje. 3. S Cetinja izlet na Lovćen. Vsa slavnost bode trajala štiri ali pet dni. Gostom bodeta v Kotoru na uslugo dva odbornika. Kdor se namerja udeležiti slavnosti, zglási se odboru vsaj deset dni pred proslavo. — Poročajo, da pošlje kazansko vseučilišče, katero je kneza Nikolo izvolilo za svojega častnega člana, pri tej priliki na Cetinje posebno deputacijo, da izroči knezu dotično diplomu.

Slovník jazyka pomorskiego czyli kaszubskiego se imenuje znamenito filološko in etnografsko delo, katero je spisal poljski učenjak *Stefan Ramułt*. Doslej je izšel prvi del, obsejajoč šest obširnih poglavij. Kašubi so ostanki polabskih Slovencev in govoré poljsko narečje; vsega skupaj jih je še okolo 170.000. Krakovska akademija je prisodila Ramułtovemu delu častno nagrado.

Odbor »Matice Slovenske« se je konstituiral takó-le: predsednik je prof. Fr. Levce, I. podpredsednik dr. Fr. Lampe, II. podpredsednik župan P. Grasselli, blagajnik dr. J. Stare; ključarja sta dr. J. Jančič in prof. A. Kržiž.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrť leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik**. — Odgovorni urednik dr. **Ivan Tavčar**.
Upravništvo »Národná Tiskarna« Kongresni trg št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národná Tiskarna« v Ljubljani.